

Nr 71.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag
angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 349)
om landsting m. m.; given Stockholms slott den 5
februari 1954.*

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikes-
ärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att antaga härvid
fogade förslag till *dels* lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924
(nr 349) om landsting, *dels ock* lag med vissa bestämmelser om kommunal-
val för perioden 1955—1958 m. m.

GUSTAF ADOLF.

Gunnar Hedlund.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås ändringar dels av reglerna i landstingslagen om
valkretsindelning för val av landstingsmän, dels ock beträffande metoden
för mandatfördelning vid landstingsval och val av kommunala fullmäktige.

Liksom f. n. skall enligt förslaget i varje landstingsvalkrets utses dels,
oavsett folkmängden, en landstingsman och dels ytterligare landstingsmän
till ett antal som står i förhållande till folkmängden. Beträffande beräk-
ningen av sistnämnda antal föreslås en ändring, som kommer att medföra
en ökning med ett mandat i varje krets.

I valkrets, vari landsbygd ingår, skall enligt förslaget i allmänhet utses
minst sju och högst tretton landstingsmän. Detta innebär att folkmängden
i sådana valkretsar kommer att överstiga 25 000 och vara högst 60 000
invånare. De nuvarande gränserna är 20 000 och 45 000 invånare. — För
städernas del föreslås, att stad med minst 20 000 invånare i allmänhet skall
utgöra en valkrets, under det att motsvarande gräns nu är minst 15 000
invånare. Stad, vars befolkningstal ligger under gränsen, skall regelmässigt
sammanläggas med annan stad eller andra städer eller med angränsande
landsbygd till en valkrets.

Beträffande valmetoden föreslås att vid val av landstingsmän och kom-
1 — Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 71.

munala fullmäktige för perioden 1955—1958 den nuvarande d'Hondtska regeln för mandatfördelning mellan partierna skall ersättas av samma metod, som provisoriskt infördes med avseende å andrakammarvalen 1952, och att den nuvarande möjligheten till teknisk valsamverkan genom kartellbildning skall borttagas.

Förslag

till

Lag**angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting.**

Härigenom förordnas, att 8—10 §§ samt 33 § 2 mom. lagen den 20 juni 1924 om landsting¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

8 §.

För val av landstingsmän indelas landstingsområdet i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

9 §.

Valkrets skall, efter vad i denna paragraf närmare anges, omfatta en eller flera kommuner. Vid indelning i valkretsar skall, med undantag varom i andra och fjärde styckena samt i 10 § förmäles, iakttagas att för varje valkrets komma att utses minst sju landstingsmän. Ej må utan särskilda skäl kommuner gemensamt utgöra en valkrets, där flera än tretton landstingsmän skola utses för kretsen.

Stad med mer än 20 000 invånare bildar egen valkrets, såvida ej särskilda skäl finnas att med staden sammanföra en eller flera andra kommuner till en valkrets. Stad med mindre folkmängd än nu sagts förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets.

Såvitt angår landsbygden verkställes valkretsindelningen, där så lämpligen kan ske, efter domsaga eller tingslag. Annan valkrets än den, vari två eller flera städer ingå, skall såvitt möjligt så utformas, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje.

Om särskilda skäl därtill äro må område med mindre invånarantal än ovan sägs utgöra valkrets. Sådan valkrets skall dock hava mer än 15 000 invånare.

10 §.

Därest det antal landstingsmän, som med tillämpning av de i 8 och 9 §§ meddelade föreskrifter skulle utses inom ett landstingsområde, icke uppgår

¹ Senaste lydelse av 8 § se 1937:182 och 1950:47, av 9 och 10 §§ se 1930:256 samt av 33 § se 1948:289.

till tjugu, skall såsom grund för rättigheten att efter folkmängden välja landstingsmän bestämmas lägre tal än det uti 8 § angivna, på det att landstingsmännens antal för hela landstingsområdet må nppgå till minst tjugu; och skall, med tillämpning av häremot svarande reduktion av folkmängds-siffrorna, i övrigt gälla vad i 9 § är stadgat.

33 §.

2 mom. Till beslut — — — följande ämnen:

- a) beslut om bildande av valkrets med mindre folkmängd än som följer av 9 § första och andra styckena;
- b) medgivande, varom — — — dylikt företag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Ändring i valkretsindelningen, som föranledes av de nya bestämmelserna, jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, fastställes av landstinget vid urtima möte sist före april månads utgång 1954. Förslag till ändring, som nu sagts, skall till landstinget avgivas av länsstyrelsen.

Förslag

till

Lag**med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m.**

Med avseende å val och särskilda röstsammanräkningar för att utse landstingsmän, kommunalfullmäktige, municipalfullmäktige, stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige för perioden 1955—1958 samt, såvitt angår stadsfullmäktige i Stockholm, för perioden den 15 oktober 1954—den 14 oktober 1958 eller för del av sådan period förordnas härigenom, *att* 45 § kommunala vallagen den 6 juni 1930¹ icke skall gälla, *att* i stället för ettvarvt av följande lagrum i kommunala vallagen, nämligen 23 § första stycket, 25 § första stycket, 46 §, 47 §, 52 § 2 mom. och 53 §, skola här nedan under motsvarande lagrumsbeteckning upptagna bestämmelser gälla, *att* vad i 21 § sista stycket och 37 § sjätte stycket kommunala vallagen sägs om samma lag skall gälla jämväl beträffande nu ifrågavarande lag *samt att* det i 24 § kommunala vallagen angivna formuläret skall ersättas av formulär av den lydelse bilaga vid denna lag utvisar.

23 §.

Första stycket.

Val är omedelbart och sker med slutna sedlar. Därvid skola begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken. Ovanför namnen skall å valse-del utsättas partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning); vad i 34 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 sägs om väljarbeteckning skall avse sådan partibeteckning. Nedanför namnen må vara anbragt, såsom valbeteckning, en av beteckningarna »landstingsmannaval», »kommunalfullmäktigval», »municipalfullmäktigval», »stadsfullmäktigval», »kyrkofullmäktigval för församlingen», »kyrkofullmäktigval för samfälligheten» eller »kyrkofullmäktigval för skoldistriktet» eller annan beteckning i ord för ifrågavarande slag av val ävensom, såsom valkrets-beteckning, beteckning för den valkrets sedeln avser.

25 §.

Första stycket.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen;

vilken upptager mer än en beteckning ovanför namnen;

¹ Senaste lydelse av 23 och 25 §§ se 1952:265 samt av 37 § se 1942:177.

vilken upptager valbeteckning eller valkretsbe-teckning å annat ställe än nedanför namnen; eller

vilken icke upptager något giltigt namn.

46 §.

1 mom. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, skall inom varje parti i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar bestämmas ordning mellan de namn å partiets valsedlar, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på gruppens valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöi plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya grupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en grupp; däremot bibehållas övriga befintliga grupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den grupp eller sammanlagda rösttalet för de grupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke grupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa gruppens sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda, att gruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före gruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet. Højning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

2 mom. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit ett parti tilldelad, besättes genast så, att partiets första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom partiet, partiets andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tilldelad, genom att partiets rösttal delas med 1,4. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det tal, som är 1 högre än det dubbla antalet av partiet tilldelade platser. Har samma person erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning av det antal platser som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre partier, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har ett parti redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å partiets valsedlar upptagna namn, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare, varder det från vidare jämförelse uteslutet.

3 mom. Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den, vars namn står främst i ordningen inom det parti, som, enligt vad i 2 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

4 mom. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

47 §.

Sedan val av *landstingsmän* avslutats, skola suppleanter utses sålunda, att för varje landstingsman inom det parti, för vilket han blivit vald, företagas så många, dock minst två, nya sammanräkningar, som partiet erhållit platser. Har landstingsman fått sig tillerkänd plats från flera partier, anses han vald för det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Vid varje sammanräkning tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga landstingsmannens namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valse-del gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den ifrågavarande landstingsmannen särskilt upptagna suppleantnamnen eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva landstingsmannavalet, som står främst

å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn som står främst bland samtliga suppleantnamnen å valsedeln. Den som erhållit högsta rösttalet är vald till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Mellan lika rösttal skall skiljas genom lottning.

De för varje särskild landstingsman valda suppleanterna intaga plats i den ordning, i vilken de blivit utsedda.

52 §.

2 mom. Avgår *fullmäktig* före den bestämda tjänstgöringstidens utgång, skall på fullmäktiges anmälan ny sammanräkning företagas. Sammanräkningen verkställes vid offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart omständigheterna medgiva det.

Den nya sammanräkningen äger rum inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti, från vilket plats först tilldelades honom. Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst.

Röstvärdet skall, med iakttagande att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till fullmäktig, anses såsom obefintligt, tillgodoräknas det namn, som står främst bland de för den avgångne fullmäktigen särskilt upptagna efterträdarnamnen eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva fullmäktigvalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarnamnen å sedeln. Den som erhållit högsta rösttalet inträder såsom fullmäktig i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skiljer lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

53 §.

Avgår jämväl enligt 52 § utsedd landstingsman eller fullmäktig före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, förfares på enahanda sätt, som i nämnda paragraf är sagt; och skall vid ny sammanräkning för utseende av fullmäktig hänsyn såsom förut tagas blott till de valsedlar, vilka upptaga den först avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I lag eller särskild författning förekommande hänvisning till stadgande, vilket ersatts av bestämmelse i denna lag, skall avse sistnämnda bestämmelse.

Bilaga.

Formulär till s. k. spaltad valsedel, som avses i lagen med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m.

Plats för partibeteckning	
	.....
	.....
	.....
	.....
	.....
	.....
	.....
Plats för valbeteckning och valkrets-beteckning eller endera	
.....	

Valsedelns storlek och antal rum å sedeln må lämpas efter behovet. Vänstra sidan är avsedd för landstingsmänna- eller fullmäktignamn och suppleant- eller efterträdarnamn; högra sidan är avsedd för *särskilda* suppleant- eller efterträdarnamn.

Såsom valbeteckning må nedanför namnen vara anbragt en av beteckningarna »Landstingsmannaval», »Kommunalfullmäktigval», »Municipalfullmäktigval», »Stadsfullmäktigval», »Kyrkofullmäktigval för församlingen», »Kyrkofullmäktigval för samfälligheten» eller »Kyrkofullmäktigval för skoldistriktet» eller annan beteckning i ord för ifrågavarande slag av val.

Såsom valkrets-beteckning må jämväl nedanför namnen vara anbragt beteckning för den valkrets sedeln avser.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
5 februari 1954.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Hedlund, fråga om *det proportionella valsättet vid landstingsval och fullmäktigval i kommunerna*. Föredraganden anför härvid följande.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 januari 1950 tillkallade chefen för justitiedepartementet samma dag ledamoten av riksdagens första kammare landshövdingen K. J. Olsson, ordförande, samt ledamoten av första kammaren direktören, numera borgarrådet J. Bergvall, borgmästaren, numera lagmannen C. O. Engqvist, ledamoten av andra kammaren professorn E. Håstad, ledamoten av andra kammaren folkskolläraren G. Skoglund, ledamoten av första kammaren professorn S. Wahlund och numera avlidne ledamoten av andra kammaren sekreteraren A. Wallentheim att verkställa utredning rörande vissa frågor om folkomröstning och valsätt. I utredningens uppdrag har bl. a. ingått att utreda frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid val av landstingsmän. Utredningsmännen, vilka antagit benämningen *1950 års folkomröstnings- och valsätsutredning*, har i ett den 1 juli 1953 avlämnat betänkande, del V (SOU 1953: 25), behandlat nämnda fråga om det proportionella valsättet vid landstingsval samt framlagt förslag till ändring av lagen den 20 juni 1924 om landsting.

Betänkandet har remitterats till samtliga länsstyrelser och landsting ävensom till svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet och svenska landskommunernas förbund. Yttranden har inkommit från alla länsstyrelser, från samtliga landsting utom dem i Värmlands, Örebro och Jämtlands län samt från landstingsförbundet.

Jag anhåller nu att få taga upp denna fråga jämte därmed sammanhängande spörsmål till behandling.

Inledning.

Gällande bestämmelser.

Valkretsindelning.

Bestämmelser om *val av landstingsmän* återfinnes i lagen den 20 juni 1924 om landsting. Angående vals förrättande och avslutande m. m. hänvisas dock i nämnda lag till stadganden i kommunala vallagen den 6 juni 1930.

I fråga om landstingsområdes indelning i valkretsar gäller enligt 8 § landstingslagen följande. För varje valkrets utses — oavsett dess folkmängd — en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets. Vid landstingsområdes indelning i valkretsar skall i allmänhet iakttagas att för varje valkrets kommer att utses minst 5 och högst 9 landstingsmän. Stad, vars folkmängd utgör minst 15 000, bildar dock alltid en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 15 000 förenas med en eller flera andra städer eller, då särskilda skäl därtill föranleder, med angränsande landsbygd till en valkrets. I valkrets, som utgöres endast av städer, skall folkmängden uppgå till minst 15 000. Delar av samma stad må icke ingå i olika valkretsar. De för städerna sålunda meddelade bestämmelserna innebär delvis undantag från den nyssnämnda allmänna regeln om antalet landstingsmän i varje valkrets. Stad skall sålunda utgöra en valkrets även om den till följd av sin storlek är berättigad att välja flera landstingsmän än 9 eller om den endast utser 4 landstingsmän.

Vid valkretsindelningen iakttages enligt 8 § vidare att valkrets, som ej bildas av två eller flera städer, såvitt möjligt skall kunna omslutas med en sammanhängande gränslinje samt att indelningen på landsbygden, där så lämpligen kan ske, verkställas efter domsaga, tingslag eller härad, men eljest efter kommuner.

Från vad sålunda stadgas finns enligt 9 och 10 §§ vissa undantag. Om bildande av valkrets enligt angivna bestämmelser skulle vålla synnerlig olägenhet, må sålunda område med mindre invånarantal utgöra valkrets. Sådan valkrets skall dock, om landsbygd däri ingår, ha en folkmängd av minst 10 000 samt i vad angår landsbygden utgöras av domsaga eller av ett eller flera tingslag eller härad. Enligt denna undantagsbestämmelse kan valkrets vari landsbygd ingår ha att utse endast 3 landstingsmän och stadsvalkrets t. o. m. ett än mindre antal. Vidare skall, för den händelse det antal landstingsledamöter som efter huvudregeln bör utses inom ett landstingsområde icke uppgår till 20, antalet ledamöter ökas, så att det samma för hela landstingsområdet uppgår till minst 20.

Jämlikt 11 § landstingslagen ankommer det på landstinget att fastställa indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets. Förslag till indelning skall avgivas av länsstyrelsen,

sedan landstingsområdets kommuner beretts tillfälle att yttra sig. Landstings beslut rörande indelningen skall enligt 54 § samma lag underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

Vid 1950 års landstingsval utgjorde antalet valkretsar i riket 193 (92 landsbygds-kretsar, 55 stadskretsar och 46 kretsar bestående av städer och landsbygd i förening). Inom de olika landstingsområdena fanns lägst 3 och högst 14 valkretsar. 43 städer bildade egna valkretsar, medan i envar av de återstående 12 stadskretsarna sammanförts 2—5 städer. Antalet städer som vid valet bildade valkretsar tillsammans med landsbygd var 49.

Valkretsarnas fördelning efter folkmängden och antalet valda landstingsmän vid 1950 års landstingsval belyses av följande tabell. I denna har under beteckningen landsbygden hänförs även de 46 valkretsar som bestod av landsbygd och stad i förening.

Valkretsarnas fördelning efter folkmängd och antal valda landstingsmän vid 1950 års val.

Folkmängd 31/12 1948	Hela antalet valkretsar	Därav med											
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
		landstingsmän											
<i>Landsbygden</i>													
10 000—14 999	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
15 000—19 999	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
20 000—24 999	38	—	—	—	36	—	—	2	—	—	—	—	
25 000—29 999	34	—	—	—	—	34	—	—	—	—	—	—	
30 000—34 999	33	—	—	—	—	—	33	—	—	—	—	—	
35 000—39 999	24	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	
40 000—44 999	7	—	—	—	—	—	—	1	6	—	—	—	
Summa	138	—	1	1	36	34	33	27	6	—	—	—	
<i>Städerna</i>													
5 000—9 999	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
10 000—14 999	3	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
15 000—19 999	16	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	
20 000—24 999	16	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	
25 000—29 999	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	
30 000—34 999	8	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	
35 000—39 999	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
40 000—44 999	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
45 000—49 999	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
50 000—54 999	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	
55 000—59 999	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
60 000—64 999	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Summa	55	1	2	16	17	3	8	1	1	—	2	2	
<i>Hela riket</i>	193	1	3	17	53	37	41	28	7	—	2	2	

Beträffande *fullmäktigval i kommunerna* meddelas bestämmelser om valkretsindelning i lagarna den 6 juni 1930 om kommunalstyrelse i stad (15 §), om kommunalstyrelse på landet (34 §) och om församlingsstyrelse (31 §), lagen den 15 juni 1935 om kommunalstyrelse i Stockholm (13 §) samt lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse i Stockholm (10 §).

Bestämmelserna har nyligen ändrats i viss anslutning till kommunallagen den 18 december 1953, som träder i kraft först den 1 januari 1955. Rörande innehållet i de nya bestämmelserna torde jag få hänvisa till propositionen nr 185 till 1953 års riksdag.

Valmetod.

Den proportionella valmetoden, d. v. s. metoden för röstsammanräkning och mandatens fördelning, vid landstingsval och fullmäktigval i kommunerna anges i kommunala vallagen. Metoden, som grundar sig på en av belgiern Victor d'Hondt anvisad fördelningsregel, överensstämmer med den metod, som tillämpas vid val till riksdagens första kammare och som under tiden 1909—1948 användes vid valen till andra kammaren.

I 45 § kommunala vallagen stadgas att vid röstsammanräkningen valsedlarna till en början skall ordnas efter väljarbeteckning (kartell-, parti- och fraktionsbeteckning). Därvid sammanföres valsedlar med samma första beteckning i särskilda grupper (A-grupper). Förekommer vidare inom A-grupp en andra väljarbeteckning, ordnas valsedlarna i nya grupper efter sådan beteckning (B-grupper). I den mån valsedlarna även upptager en tredje beteckning, uppdelas B-grupperna på liknande sätt i C-grupper.

Ordlandet av namnen inom de olika grupperna regleras i 46 §. Först fastställs därvid i erforderlig utsträckning ordningsföljden mellan kandidaterna inom C-, B- och A-grupperna, varefter mandatfördelningen mellan A-grupperna bestämmes. Denna fördelning göres med ledning av särskilda för grupperna beräknade jämförelsetal. Därvid tilldelas platserna i tur och ordning den grupp, som uppvisar det största jämförelsetalet. Så länge gruppen ännu ej fått någon plats, är jämförelsetalet lika med gruppens rösttal. Därefter erhålles gruppens jämförelsetal för varje gång genom att dela rösttalet med antalet redan erhållna platser, ökat med 1 (d'Hondts fördelningsregel). Samma princip — dock på särskilt sätt utbyggd — ligger även till grund för bestämmandet av ordningsföljden inom de olika grupperna.

Stadganden om utscende av suppleanter till landstingsmän är intagna under vallagens 47 §.

Utredningens tillsättande.

Som nämnts har utredningen i sitt förevarande betänkande behandlat frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid val av landstingsmän. Detta utredningsuppdrag lämnades den 26 januari 1951. Därvid yttrade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, efter att ha berört grunderna för nuvarande ordning bl. a. följande.

Mot rådande valsystemet för landstingsmannavalen har anmärkts att de olika partiernas representationer i landstingen i vissa fall kommit att ganska betydligt avvika från vad som med hänsyn till den anslutning partierna vunnit bland väljarna vore naturligt. Sålunda uppvisar 1950 års landstingsmannaval i flera län resultat som väsentligt skilja sig från en

efter strängt proportionella grunder genomförd fördelning. Avvikelserna från proportionaliteten sammanhånga åtminstone delvis med att valen för rättas i relativt många och små valkretsar. Valutgången kan därigenom komma att framstå såsom i viss mån betingad av slumpen. Även när partier vid valen samverka i kartell för att söka utnyttja så många röster som möjligt, kunna såsom 1950 års val utvisa ändock påfallande ojämnheter i mandatfördelningen kvarstå. Att bilda kartell kan också ur andra synpunkter möta gensaga. I detta sammanhang må erinras om att i enlighet med framställning av riksdagen frågan om en reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarval i samband med avskaffande av kartellsystemet för närvarande är föremål för utredning genom 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning. Slutligen kan tilläggas att den vid landstingsmannavalen förekommande ordningen med småvalkretsar ibland kan medföra mindre lyckliga verkningar jämväl i fråga om personvalet.

Frågan om ändrade bestämmelser för landstingsmannaval i syfte att garantera ett proportionellt sett riktigare utslag av valen har efter tillkomsten av 1924 och 1926 års bestämmelser vid åtskilliga tillfällen genom motioner bragts under riksdagens prövning. Förslag ha sålunda väckts dels syftande till att inrätta större valkretsar, eventuellt så att varje landstingsområde komme att bilda en enda valkrets, dels innefattande någon form av utjämningsförfarande. Bortsett från en viss jämkning av en av landstingslagens regler för bildande av valkretsar, vilken genomfördes år 1945, ha de väckta förslagen likväl icke lett till någon riksdagens åtgärd.

Tydligt är också att det måste anses tveksamt, huruvida någon av nyss nämnda vägar bör beträdas för en reform av valordningen vid landstingsmannaval eller om överhuvud taget en lämpligare lösning är att finna av problemet om landstingsmannavalens anordnande än nu rådande system. För denna fråga kan nämligen en önskan om proportionell representation för partierna icke vara ensam avgörande. Så t. ex. har sedan gammalt landstinget i viss mån framstått som en representation för de olika i landstingsområdet ingående orterna, och de i 1924 års landstingslag upptagna bestämmelserna om valkretsindelningen äro även uttryck för en strävan att inom landstingen skilda lokala intressen skola kunna göra sig gällande. Med hänsyn till landstingens arbetsuppgifter är den nu anförda synpunkten fortfarande värd allt beaktande. Andra intressen kunna påkalla liknande hänsyn i fråga om valordningens utformande. Skiftande uppfattningar kunna också råda i frågan, hur långt ett krav på fullt genomförd proportionell representation för även mindre partier kan anses i och för sig berättigat.

Även om det sålunda kan vara tvivelaktigt i vad mån förutsättningar verkligen föreligga för en mer eller mindre genomgripande reform av metoden vid landstingsmannaval, bör likväl enligt min mening — med hänsyn icke minst till landstingens uppgift att välja förstakammarledamöter — denna fråga upptagas till en allsidig undersökning i anslutning till utredningen av motsvarande frågekomplex beträffande andrakammarvalen.

Betänkandet.

Verkningarna av gällande proportionsvals-system vid landstingsvalen.

I kapitel IV i betänkandet redogör utredningen för en företagen undersökning beträffande verkningarna av det gällande valsystemet vid lands-

tingsvalen. Prövningen har avsett frågan hur vid redan hållna val systemet verkat i proportionellt avseende såväl inom de särskilda landstingsområdena, sedda vart för sig, som för dem alla tillsammans.

Beträffande undersökningsmetoden framhåller utredningen, att det samlade resultatet av landstingsvalen vid ett givet valtillfälle kan bedömas från två olika utgångspunkter. Vad det gäller är att klargöra hur mandatfördelningen mellan partierna utfallit i förhållande till en fullt proportionell fördelning av platserna. Utredningen yttrar härom vidare.

Liksom när det gäller att klarlägga verkningarna av valmetoden inom ett särskilt landstingsområde, kan man sålunda även här för beräkning av hur en fullt proportionell fördelning av mandaten skulle utfallit betrakta varje landstingskommun som en enhet vid valen och fastställa den proportionella fördelningen för de olika landstingskommunerna i förhållande till de inom dem föreliggande rösttalen. I den mån partiernas verkliga mandatinnehav i landstingen avviker från en på sådant sätt beräknad proportionell fördelning — i det följande betecknad *landstingsproportionaliteten* — erhålles genom summering av dessa avvikelser ett uttryck för hur metoden totalt sett verkat vid valtillfället. Det andra av de nämnda tillvägagångssätten innebär att varje partis samfälda mandatinnehav jämföres med en proportionell fördelning i förhållande till deras sammanräknade röstunderlag inom alla landstingsområden. Den proportionella fördelningen uträknas således i detta fall med hela riket — i den mån landstingsval där förekommer — såsom en enhet, den s. k. *riksproportionaliteten*.

Beträffande de tre senast hållna landstingsvalen har utredningen studerat de samlade proportionalitetsavvikelserna från såväl riksproportionalitet som landstingsproportionalitet synpunkt. Följande tabell åskådliggör undersökningen i denna del.

Proportionalitetsavvikelser beräknade med varje landstingskommun resp. riket som en enhet; landstingsvalen 1942—1950. Antal mandat.

	H	B	F	Sd	K	S:a
<i>1942.</i>						
Erhållna mandat	184	211	130	611	18	1 154
S:a avvikelser inom landstingsområdena	+4	+18	—6	+15	—31	±37
Avvikelse från riksprop.	+1	+18	—12	+30	—37	±49
<i>1946.</i>						
Erhållna mandat	137	242	185	564	53	1 181
S:a avvikelser inom landstingsområdena	—14	+37	+13	+16	—52	±66
Avvikelse från riksprop.	—17	+36	+10	+29	—58	±75
<i>1950.</i>						
Erhållna mandat	100	218	261	617	16	1 212
S:a avvikelser inom landstingsområdena	—29	+27	+27	+1	—26	±55
Avvikelse från riksprop.	—36	+28	+24	+19	—35	±71

Vad härefter angår proportionalitetsavvikelserna inom de särskilda landstingskommunerna var för sig, redovisas undersökningens resultat i följande tabell.

År	Antal landsting där proportionalitetsavvikelsen utgjorde								Avvikelse i genomsnitt per landsting (antal mandat)
	± 0	± 1	± 2	± 3	± 4	± 5	± 6	± 7	
	m a n d a t								
1942	—	4	8	6	4	2	—	1	2,84
1946	—	1	6	8	6	2	2	—	3,32
1950	1	2	5	7	6	3	—	1	3,16

Till ledning för bedömande av de i tabellen angivna talen för de genomsnittliga avvikelserna från en fullt proportionell fördelning beträffande partiernas representation i landstingen nämner utredningen att de olika tingen i medeltal har mellan 45 och 50 ledamöter. Genomsnittsavvikelserna å omkring 3 mandat kan därför enligt utredningens mening knappast be-tecknas som påfallande stora.

Utredningen har också undersökt vilken inverkan i proportionalitets-hänseende som förekomsten av valkarteller haft. Till en början meddelas uppgifter om de kartellbildningar som förekommit vid de tre senaste valen. Dessa framgår av följande uppställning.

Karteller	Antal valkretsar		
	1942	1946	1950
H+B	3	1	—
H+B+F	136	188	190
H+F	42	4	3
B+F	8	—	—
Sd+K	1	—	—

Liksom utredningen beräknat proportionalitetsavvikelserna ur riks- och landstingsproportionell synpunkt vid de tre senaste valen med utgångs-punkt från det tillämpade valsystemet, d. v. s. d'Hondts regel och karteller, (tabellen å s. 15), har en motsvarande undersökning gjorts under anta-gande att karteller icke förekommit. Undersökningen har lett till följande resultat.

Proportionalitetsavvikelser vid tillämpning av d'Hondts metod utan karteller; landstingsvalen 1942—1950. Antal mandat.

	H	B	F	Sd	K	S:a
<i>1942.</i>						
Antal mandat	144	193	101	695	21	1 154
S:a avvikelser inom landstingsområdena	— 36	± 0	— 35	+99	— 28	± 99
Avvikelse från riksprop.	— 39	± 0	— 41	+114	— 34	± 114
<i>1946.</i>						
Antal mandat	106	220	147	641	67	1 181
S:a avvikelser inom landstingsområdena	— 45	+15	— 25	+93	— 38	± 108
Avvikelse från riksprop.	— 48	+14	— 28	+106	— 44	± 120
<i>1950.</i>						
Antal mandat	78	192	217	707	18	1 212
S:a avvikelser inom landstingsområdena	— 51	+1	— 17	+91	— 24	± 92
Avvikelse från riksprop.	— 58	+2	— 20	+109	— 33	± 111

En jämförelse mellan denna tabell och tabellen å s. 15 visar för t. ex. 1950 års val följande skillnad i mandatfördelning mellan ett valsätt med karteller och ett dylikt utan karteller.

	H	B	F	Sd	K	S:a
<i>1950.</i>						
Faktisk fördelning	100	218	261	617	16	1 212
D'Hondt utan karteller	78	192	217	707	18	1 212
Vinst (+) och förlust (—) genom kartellerna....	+22	+26	+44	—90	—2	±92

Också för 1942 och 1946 års val har kartellbildningen föranlett en omfördelning av partiernas representation med sammanlagt omkring 90 mandat för vardera valet.

Utredningen anför, att även beträffande fördelningen inom de olika landstingskommunerna skulle d'Hondts metod utan karteller ha medfört betydande ojämnheter, samt tillägger.

Avvikelsen från landstingsproportionaliteten skulle sålunda 1950 i genomsnitt ha uppgått till 4,12 mandat per landsting. I icke mindre än 14 av de 25 landstingen skulle därvid proportionalitetsavvikelsen ha utgjort 4 mandat eller mera (Malmöhus län ± 9 , Älvsborgs och Värmlands län ± 7 , Stockholms, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län ± 6 o. s. v.). Vid vart och ett av de tre senaste valen skulle vidare socialdemokraterna ha blivit överrepresenterade i samtliga landstingsområden med undantag för ett fall där partiet skulle erhållit exakt så stor representation som svarade mot dess samlade rösttal. Som jämförelse erinras om att socialdemokraterna vid den faktiska mandatfördelningen år 1950 blevo underrepresenterade i 10 landstingsområden. Partiet skulle, om valsamverkan ej hade förekommit, inom flera landsting ha fått 7—8 mandats övervikt. Högern skulle däremot endast i två fall — båda hänförande sig till 1942 års val — ha erhållit något mandat mer än vad som svarade mot en strikt proportionalitet, och underrepresentationen för partiet skulle i ett par fall ha stigit till 5 eller 6 platser (Malmöhus län 1946 resp. 1950).

Allmänna utgångspunkter för en reform.

I kapitel V i betänkandet redogör utredningen för vissa principiella överväganden beträffande en reform av landstingsvalet.

Utredningen framhåller, att den verkställda undersökningen av det gällande valsysteemets verkningar visar att d'Hondts metod, tillämpad i förening med valkarteller i den utsträckning som skett, vid dessa val i stort sett fungerat tämligen väl från proportionell synpunkt. De avvikelser som uppkommit från en strikt proportionell fördelning av mandaten måste sålunda i allmänhet betecknas som förhållandevis små. I vissa fall hade dock ojämnheter i mandattilldelningen till partierna varit påfallande. Förhållandet hade därvid icke alltid varit att större partier gynnats framför mindre. Exempel kunde anföras på att ett parti inom vissa landstingskommuner eller vid ett helt val erhållit flera mandat utöver sin proportio-
2 — Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 71.

nella andel än ett väsentligt större parti. Det hade även inträffat att partier, som inbördes varit av ungefär samma storlek, vid mandatfördelningen hävdade sig på väsentligt olika sätt, t. ex. så att det ena partiet överrepresenterats medan det andra underrepresenterats i förhållande till partiets andel av väljarkåren.

Dessa ojämnheter har — yttrar utredningen — till väsentlig del sin grund i valkretsindelningen. Den omständigheten att varje landstingsområde uppdelas i ett större eller mindre antal valkretsar, vanligen med tämligen få landstingsmän i de olika kretsarna, måste nämligen, oavsett fördelningsmetoden, ge ökat spelrum för slumpmässiga avvikelser till det ena eller andra partiets förmån vid fördelningen av mandat. Vid tillämpning av d'Hondts metod gjorde sig också tendensen hos denna metod att gynna större väljargrupper på bekostnad av mindre grupper starkare gällande i sådana kretsar där endast få mandat fanns att fördela. Detta kan i sin tur medföra att partier med särskilt stark anslutning bland väljarna inom vissa lokala områden lättare hävdar sig vid valen än partier med ett geografiskt mera jämnt fördelat väljarunderlag.

Utredningen anför vidare, att kartellväsendet efter hand fått i stort sett lika omfattande tillämpning vid landstingsvalen som fallet före år 1952 var i fråga om andrakammarvalen. Den genom kartellerna erhållna utjämnningen av valmetodens ojämnheter hade emellertid icke varit fullständig och i vissa fall hade kartellerna föranlett nya eller ökade ojämnheter. Mot kartellväsendet kunde också riktas den invändningen, att detsamma medförde att ett parti ställdes inför valet att antingen ingå kartell med ett annat parti, oaktat dettas politiska inriktning var sådan att en dylik samverkan ej för partiet framstod som naturlig och önskelig, eller riskera att bli avsevärt underrepresenterat. För utredningen hade det därför framstått som ett väsentligt intresse att liksom beträffande andrakammarvalen nå fram till en valordning som gjorde kartellväsendet överflödigt.

Vid sidan av proportionalitetskravet har man också — framhåller utredningen — att tillgodose önskemålet att skilda ortsintressen skulle kunna göra sig gällande vid handläggningen av landstingets uppgifter och att därför olika delar av landstingsområdet borde garanteras en skälig representation i tinget.

Utredningen påpekar, att landstinget ursprungligen var en representation för de särskilda häradena eller domsagorna samt städerna inom landstingsområdet. Vid införandet av proportionell valmetod år 1909 bibehölls skilda valkretsar för landsbygd och städer men föreskrevs i syfte att förstora kretsarna bl. a. att de minsta städerna i regel skulle sammanföras till gemensamma valkretsar. I samband med antagandet av ny landstingslag år 1924 infördes därefter i huvudsak nu gällande bestämmelser i ämnet, syftande till en viss ytterligare förstoring av valkretsarna men med bibehållande i princip av skillnaden mellan landsbygd och städer vid bildande

av valkretsar. Dock gavs nu för första gången viss möjlighet att anordna även s. k. blandade valkretsar genom sammanförande till en gemensam krets av mindre stad med omgivande landsbygd.

Den antydda, vid olika tider gällande regleringen av valkretsarna vid landstingsvalen bestyrker enligt utredningens mening vilken vikt man sedan gammalt tillmätt de lokala intressena vid dessa val. Den allmänna utvecklingen i fråga om bosättning, samfärdsel och samhällsförhållanden i övrigt hade emellertid otvivelaktigt skapat delvis andra förutsättningar än dem som tidigare förelegat, när det gällde att bedöma riktlinjerna för valkretsindelningen.

Utredningen säger sig av åtskilliga skäl icke kunna ansluta sig till den vid olika tillfällen framförda tanken att för åstadkommande av full proportionalitet helt upphäva valkretsindelningen och alltså fördela mandaten inom landstingskommunen som en enhet.

Icke heller om en sådan, för landstingskommunen gemensam mandatfördelning skulle kombineras med någon form av kandidatnominering i mindre kretsar, som särskilt inrättas för detta ändamål, kan utredningen ansluta sig till en dylik lösning. Mot att upphäva valkretsindelningen talar den ofta mycket betydande utsträckningen av landstingsområdena — i allmänhet motsvarande ett helt län — i förening med den omständigheten att i fråga om en väsentlig del av landstingets arbetsuppgifter lokala synpunkter ofta starkt framträda. Detta gäller t. ex. ordnandet av hälso- och sjukvården. Då vid valen till de större landstingen utses ett mycket betydande antal ledamöter, gör även detta förhållande en viss uppdelning i valkretsar önskvärd. Nu anförda omständigheter synas överhuvud taget böra föranleda en viss försiktighet vid bedömandet av frågan om förstoring av de nuvarande landstingskretsarna.

Utredningen har emellertid funnit det angeläget att närmare undersöka i vilken omfattning en jämkning av riktlinjerna för valkretsindelningen vid landstingsvalen numera kunde anses påkallad av de ändrade yttre förhållandena och i vad mån en proportionellt jämnare fördelning av mandaten kunde erhållas genom att sålunda vidga valkretsarna.

Utöver genom en förstoring av valkretsarna kan — framhåller utredningen — bättre proportionalitet vinnas genom att utbyta den d'Hondtska metoden mot någon annan regel för mandatens fördelning mellan partierna. En därmed sammanhängande möjlighet anges vara att kombinera fördelningen enligt d'Hondts eller annan metod med ett särskilt utjämningsförfarande.

I detta sammanhang behandlar utredningen frågan huruvida det är önskvärt att samma tekniska förfarande för mandatens fördelning tillämpas vid alla slag av allmänna val. Det framhålles, att hittills en strävan gjort sig gällande att uppställa enhetliga regler för de olika valen. Denna strävan måste enligt utredningens mening anses naturlig.

För väljarna kan det framstå som svårförklarligt om deras röster vid ett valtillfälle tagas i beräkning efter vissa principer, medan vid ett annat

tillfälle andra beräkningar läggas till grund. Myndigheternas arbete kan också underlättas av att samma förfarande tillämpas vid olika slag av val. — Man bör dock å andra sidan ej bortse från att förhållandena vid andrakammarval, landstingsval och fullmäktigeval i vissa hänseenden avvika från varandra och kunna motivera skilda lösningar i fråga om valsystemet. Vad beträffar valkretsindelningen är detta, med hänsyn till olikheterna i valområdets utsträckning och antalet representanter som skall utses, uppenbart. Men antalet valkretsar jämte antalet mandat inom kretsarna återverkar även på frågan om det tekniska förfarandet för mandatens fördelning mellan väljargrupperna.

I fråga om valmetoden har utredningen ansett att det utan vidare är klart, att största möjliga överensstämmelse är önskvärd mellan landstingsval och andrakammarval. Utredningens arbete i denna del har därför i första hand inriktats på en undersökning huruvida sådana metoder för mandatens fördelning mellan partierna, som kommer i fråga för andrakammarvalen, lämpligen kan vinna tillämpning även vid landstingsval. Hänsyn har härvid måst tagas till rådande ovisshet om hur valordningen för valen till andra kammaren för framtiden kommer att utformas.

Vad angår fullmäktigvalen i primärkommunerna anser utredningen att skälen för överensstämmelse med övriga val i det tekniska förfarandet för mandatens fördelning är av mindre styrka. I allmänhet är primärkommunerna ej uppdelade i valkretsar för fullmäktigvalen. I de förekommande valkretsarna utses i allmänhet fullmäktige till ett antal som väsentligt överstiger antalet mandat i andrakammar- och landstingsvalkretsarna. Detta medför att utsikterna till en proportionellt jämn fördelning av mandaten vid fullmäktigvalen ställer sig gynnsammare än vid övriga val. Man kan därför enligt utredningens mening hysa tvekan om det för fullmäktigvalens del finns något verkligt behov av att utbyta d'Hondts metod mot någon annan fördelningsregel. Utredningen yttrar härom bl. a.

I de jämförelsevis små enheter som kommunerna i allmänhet utgöra torde det ofta vara lättare att på förhand beräkna valutgången, åtminstone till dess huvuddrag, än vad fallet är vid läns- och riksväl. D'Hondts metod har emellertid den styrkan, att konstlad partiuppdelning och liknande åtgärder inför valen aldrig kunna medföra någon fördel för den ifrågavarande gruppen. Visserligen torde ej heller beträffande de metoder, som närmast komma i fråga att ersätta d'Hondts metod, kunna antagas att sådana valtaktiska åtgärder annat än rent undantagsvis skulle kunna leda till resultat. Förevarande synpunkt kan dock vid fullmäktigvalen äga något större aktualitet än vid övriga allmänna val.

Såsom skäl för en reform av valmetoden vid fullmäktigvalen i kommunerna kan å andra sidan möjligen åberopas önskan att även för dessa val avveckla kartellväsendet. Härvid uppkommer frågan om grunden till att valkarteller i stor utsträckning kommit att användas också vid fullmäktigvalen. Genom att valkretsindelningen vid dessa val är så begränsad som förut sagts och antalet mandat inom varje sådan krets betydande finnes icke lika ofta behov av att tillgripa kartell för att en väljargrupp skall hävda sig vid mandattilldelningen som vid landstings- och andrakammarval.

Utsikt att genom kartellförfarandet vinna ytterligare mandat kan av samma skäl endast i vissa fall föreligga vid fullmäktigvalen. Det kan därför ej utslutas att kartellbildningen vid fullmäktigvalen i viss mån sammanhänger med vanan att tillämpa liknande förfarande vid val till landsting och andra kammaren. Man kan då också förmoda att införandet av en ny valordning för landstings- och andrakammarval, varigenom kartellväsendet vid dessa val onödiggöres, även skulle medföra att användningen av karteller vid fullmäktigvalen minskas. — — —

Mot tanken att för fullmäktigvalen bibehålla den hittillsvarande d'Hondtska fördelningsmetoden samtidigt som en därifrån avvikande regel godtages för valen till landsting och andra kammaren kan riktas erinran i ett särskilt avseende. En sådan anordning skulle nämligen få till följd att även fullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting, skulle utses enligt annan metod än landstingens ledamöter. Eftersom dessa fullmäktige — eller bland dem utsedda valmän — liksom landstingen deltaga i val av ledamöter av riksdagens första kammare, kan den angivna skiljaktigheten av principiella skäl framstå som mindre tilltalande. Då olikheten endast hänför sig till det rent tekniska förfarandet vid mandatfördelningen och såsom visst stöd för densamma kunna åberopas de förut angivna skiljaktiga yttre förhållandena vid val av fullmäktige och vid val av landstingsmän, synes den nyss anförda synpunkten dock icke nödvändigtvis behöva vara avgörande.

Utredningens nu gjorda uttalanden angående de kommunala valen är endast att betrakta som ett påpekande av sambandet mellan dessa val och landstingsvalen. Utredningen har icke haft uppdrag att reformera valsättet vid de kommunala fullmäktigvalen.

Valkretsindelningen.

Utredningen framhåller, att de landstingsvalkretsar, som bildats med stöd av de nuvarande lagbestämmelserna, skiftar avsevärt i fråga om befolkningens storlek. Därmed sammanhänger också att antalet mandat i kretsarna varierar betydligt, nämligen från lägst 2 till högst 13. Särskilt anmärkningsvärt är att mandatantalet för åtskilliga valkretsar — 21 av de sammanlagt 193 landstingskretsarna — är så lågt att det ej ens uppnår det enligt huvudregeln stadgade minimiantalet av 5 landstingsmän. Uppenbarligen är därigenom utsikterna att vid valen erhålla en från proportionell synpunkt jämn fördelning av mandaten mycket begränsade. Det bör därför enligt utredningens mening utan vidare stå klart, att en utvidgning av valkretsarna, särskilt de mindre, är önskvärd för att tillförsäkra partierna en jämnare proportionell representation i landstingen. Å andra sidan kräver frågan i vilken omfattning en valkretsförstoring av andra skäl lämpligen bör äga rum och efter vilka riktlinjer den kan genomföras en närmare undersökning.

Angående riktlinjerna för anordnandet av en lämplig valkretsindelning anför utredningen.

Vid fastställande av valkretsindelningen har man självfallet att utgå från att valkretsarna så långt möjligt skola utgöra naturliga enheter med hänsyn tagen till befolkningsförhållandena, samfärdseln m. m. Om denna synpunkt anlägges vid prövning av gällande ordning för valkretsindelningen vid landstingsval, påkallas uppmärksamheten framför allt i två hänseenden. Den ena av dessa frågor gäller de övre och nedre gränserna för valkretsarnas storlek och det därav följande antalet landstingsmän i de skilda kretsarna, den andra städernas ställning vid valkretsindelningen. Mellan nämnda frågor råder ett visst samband, i det att den lösning som frågan om bildande av särskilda stadsvalkretsar kan erhålla givetvis återverkar även på kretsarnas omfattning och det antal landstingsmän som där skall utses.

Under de tre årtionden som förflutit sedan tillkomsten av nu rådande valkretsbestämmelser för landstingsvalen ha de allmänna förhållanden, av vilka avgörandet om lämpliga valenheter i sista hand beror, i åtskilliga avseenden ändrats. Med hänsyn till folkökningen under nämnda tid och särskilt städernas betydande tillväxt liksom den starkt ökade bosättningen i tätorter utanför städerna kan sålunda ifrågasättas, om de fastställda gränserna beträffande valkretsarnas storlek alltjämt kunna anses fullt riktigt avvägda. Folkökningen har redan i flera fall medfört upplösning av tidigare bestående valkretsar och således föranlett att valkretsindelningen delvis drivits längre än som vid stadgandenas tillkomst kunnat förutses. Genom kommunikationernas utveckling och befolkningens ökade rörlighet torde samtidigt skälen för en uppdelning på vissa håll ha kommit att framträda med mindre styrka än förr. Utvecklingen såvitt rör städerna liksom landet i övrigt torde också i viss utsträckning ha medfört en utjämning av föreliggande motsättningar framför allt mellan mindre städer samt områden, tillhörande landsbygden. Förutom befolkningsutvecklingen är härvid att uppmärksamma att under senare år åtskilliga på landsbygden belägna tätorter ombildats till städer, varvid i flera fall även vidsträckt delar av ren landsbygd tillagts stadsområdet, liksom att vissa äldre städer med sig inkomporerat betydande sådana delar.

Utredningen har från länsstyrelserna och landstingens förvaltningsutskott inhämtat yttranden rörande möjligheterna att anordna större landstingsvalkretsar inom länet. För att praktiskt pröva vilka verkningar som erhålles i fråga om mandatens fördelning av en mer eller mindre långtgående förstoring av valkretsarna vid landstingsval har utredningen med ledning av de från länen inkomna yttrandena upprättat två olika utkast till ändrad valkretsindelning inom landstingskommunerna. För dessa utkast, benämnda A och B, lämnas utförlig redogörelse i betänkandet. Utredningen understryker att utkastet självfallet icke kan göra anspråk på att i de speciella fallen alltid utgöra den lämpligaste lösningen utan att de är att anse endast som principlösningar. — Enligt det utkast som innefattar de mera begränsade jämkningarna i gällande valkretsindelning har skisserats en indelning av landstingsområdena, avseende 1950 års val, i sammanlagt 159 valkretsar (utkast A) i stället för nuvarande 193 kretsar. Motsvarande indelning beträffande 1946 års val — som med undantag för några få valkretsar helt överensstämmer med den nyssnämnda — omfattar 157 kretsar. Vid ut-

kastet till en mera långtgående omläggning av valkretsindelningen har antalet nedbringats till sammanlagt 139 valkretsar (utkast B).

Angående de närmare riktlinjerna för upprättandet av dessa utkast anför utredningen.

Vid utarbetande av indelningen i 159 (157) valkretsar enligt utkast A har tagits som utgångspunkt att inom valkretsarna i regel skola utses 5—11 landstingsmän, förutsatt att nuvarande föreskrifter om bestämmandet av antalet landstingsmän bibehållas. I enlighet härmed varierar folkmängden i valkretsarna enligt detta utkast i allmänhet mellan 20 000 och 55 000. Undantag uppåt föreligger enligt utkastet, liksom enligt gällande ordning, endast i fråga om de största i landsting deltagande städerna. För några av landsbygds-kretsarna understiger dock befolkningstalet endast obetydligt 55 000. Utredningen har därför utgått från, att om en indelning enligt dessa principer skall komma till stånd, möjlighet bör föreligga att även beträffande valkretsar, i vilka landsbygd ingår, för särskilda fall överskrida den nämnda maximigränsen.

Vad angår den nedre gränsen för antalet landstingsmän i valkretsarna förutsättes även här vissa undantag. Dessa ha emellertid enligt det ifrågasvarande utkastet väsentligt begränsats i förhållande till gällande ordning. I allmänhet ha sålunda städer under 20 000 inv. icke upptagits såsom egna valkretsar utan vanligen sammanförts med annan stad eller omgivande landsbygd till en valkrets. Endast om svårigheter funnits att genom sådant sammanförande bilda lämplig valkrets eller eljest synnerliga skäl ansetts föreligga till avsteg från den antagna regeln, ha städer med en folkmängd mellan 20 000 och 15 000 inv. utlagts till särskilda kretsar. Motsvarande gäller även två städer, vilka först efter 1948 års utgång uppnått större folkmängd än 15 000 (Härnösand, Skellefteå). Icke i något fall har ansetts erforderligt att utlägga landsbygdsvalkrets med lägre befolkningstal än 20 000. Antalet valkretsar med färre landstingsmän än 5 inskränker sig därför enligt utkastet till elva vid tillämpning av 1948 års befolkningstal. Det må anmärkas, att om den avsedda indelningen komme i tillämpning vid 1954 års landstingsval, skulle till följd av folkökningen i städerna blott sju av sistnämnda kretsar alltjämt utse mindre än 5 landstingsmän och ingen därvid mindre än 4.

Även i vad gäller indelningsutkast B med 139 valkretsar har antagits att i regel minst 5 landstingsmän skola väljas i varje valkrets. En olikhet föreligger emellertid i det avseendet att undantagen från denna regel ytterligare begränsats. Enligt denna indelning förekomma sålunda blott två valkretsar — vardera omfattande en stad — som vid 1950 års val icke skulle kunnat utse mera än 4 landstingsmän. I båda fallen har för övrigt folkmängden sedermera stigit över 20 000. Vidare har vid det nu ifrågasvarande indelningsutkastet förutsatts en höjning av högsta tillåtna antalet landstingsmän i valkrets till 15, innebärande att valkrets skulle kunna omfatta inemot 75 000 inv. Valkretsar av fullt denna storlek förekomma dock icke i utkastet. Ej någon av de tänkta valkretsarna har sålunda 15 mandat, och endast två ha 14 mandat. Då icke ens den största av de i landsting deltagande städerna (Örebro) vid 1950 års val, utsåg fler än 13 landstingsmän, utgöra städerna vid förevarande indelning ej något undantag i detta avseende. Angående de mindre städerna har — liksom vid det tidigare nämnda utkastet — antagits att stad, som ej uppnått ett invånarantal av

20 000, i allmänhet icke skall bilda egen valkrets. I det nu behandlade utkastet ha sådana mindre städer, med undantag för de två nyss nämnda fallen, sammanförts med angränsande landsbygd. Icke heller för städer med folkmängd över 20 000 har förutsatts att dessa ovillkorligt skola utgöra särskild valkrets. I några fall, där särskilda omständigheter ansetts kunna medföra att en sådan lösning överväges, ha sålunda dylika något större städer i utkastet sammanförts antingen med en angränsande stad eller med omgivande bygd.

Antalet valkretsar inom landstingskommunerna enligt nuvarande indelning samt enligt utkast A och B framgår av följande uppställning.

	Nuv.	A	B		Nuv.	A.	B
Stockholms län	12	11	9	Göteborgs och			
Uppsala län	5	4	3	Bohus län	8	6	4
Södermanlands län	7	6	5	Älvsborgs län	11	10	7
Östergötlands län	7	7	7	Skaraborgs län	10	7	6
Jönköpings län	9	7	5	Värmlands län	9	8	7
Kronobergs län	6	5	4	Örebro län	7	5	5
Kalmar läns norra	3	2	2	Västmanlands län	6	5	5
Kalmar läns södra	6	4	4	Kopparbergs län	9	8	7
Gotlands län	3	3	3	Gävleborgs län	8	7	6
Blekinge län	6	4	3	Västernorrlands län	10	9	8
Kristianstads län	8	7	7	Jämtlands län	5	5	5
Malmöhus län	14	9	9	Västerbottens län	9	8	7
Hallands län	6	5	4	Norrbottnens län	9	7	7
					193	159	139

Utredningen har studerat inverkan av en valkretsförstoring enligt utkast A, resp. B på mandatfördelningen. Härvid är till en början att märka, att till följd av stadgandet, att varje valkrets skall oavsett folkmängden utse en landstingsledamot samt först därefter ledamöter i proportion till folkmängden, kan det vid minskning av antalet valkretsar inträffa att även mandatantalet inom landstingsområdena blir något lägre än förut. Detta motverkas emellertid i viss mån av att vid en sammanslagning av valkretsar de överskjutande befolkningstal, som vart för sig varit otillräckligt för att berättiga en valkrets till ytterligare mandat, sammantagna kan stiga till det för ett mandat erforderliga antalet. Vid 1950 års val utsågs i hela riket 1 212 landstingsmän. Om i stället indelningen enligt utkast A eller B hade gällt, skulle ha utsetts 1 184 resp. 1 173 landstingsmän. — För att belysa verkningarna i proportionellt avseende av valkretsförstoringarna har utredningen för vardera av indelningarna A och B beräknat mandatfördelningen mellan partierna vid 1950 års val. Beräkningen har avsett såväl det fall att nuvarande valsysteem, d. v. s. d'Hondts metod jämte karteller, använts som det fall att d'Hondts metod tillämpats utan karteller. Rörande resultatet av dessa beräkningar meddelas följande tabell.

Fördelning av landstingsmandaten mellan partierna sammanlagt för landstingsområdena vid tillämpning av olika valkretsindelningar. Valet 1950.

		H	B	F	Sd	K	S:a
<i>Gällande valsistem</i> <i>(d'Hondt med kartell)</i>							
Nuv. indelning (193 kretsar)	Mandat	100	218	261	617	16	1 212
	Avvikelser; landstingsprop.	- 29	+ 27	+ 27	+ 1	- 26	± 55
	Avvikelser; riksprop.	- 36	+ 28	+ 24	+ 19	- 35	± 71
Utkast A (159 kretsar)	Mandat	105	207	248	607	17	1 184
	Avvikelser; landstingsprop.	- 21	+ 22	+ 19	+ 4	- 24	± 45
	Avvikelser; riksprop.	- 28	+ 21	+ 17	+ 23	- 33	± 61
Utkast B (139 kretsar)	Mandat	106	199	251	599	18	1 173
	Avvikelser; landstingsprop.	- 20	+ 16	+ 24	+ 3	- 23	± 43
	Avvikelser; riksprop.	- 25	+ 15	+ 22	+ 19	- 31	± 56
<i>D'Hondts metod</i> <i>utan kartell</i>							
Nuv. indeln. (193 kretsar)	Mandat	78	192	217	707	18	1 212
	Avvikelser; landstingsprop.	- 51	+ 1	- 17	+ 91	- 24	± 92
	Avvikelser; riksprop.	- 58	+ 2	- 20	+ 109	- 33	± 111
Utkast A (159 kretsar)	Mandat	90	185	218	672	19	1 184
	Avvikelser; landstingsprop.	- 36	± 0	- 11	+ 69	- 22	± 69
	Avvikelser; riksprop.	- 43	- 1	- 13	+ 88	- 31	± 88
Utkast B (139 kretsar)	Mandat	92	181	220	661	19	1 173
	Avvikelser; landstingsprop.	- 34	- 2	- 7	+ 65	- 22	± 65
	Avvikelser; riksprop.	- 39	- 3	- 9	+ 81	- 30	± 81

Som kommentar till tabellen yttrar utredningen bl. a. följande.

Såsom framgår av tabellens första del (gällande valsistem) skulle partierna, om något av de ifrågakvarande utkasten till ny indelning genomförts vid 1950 års val, tämligen genomgående ha erhållit en representation som bättre överensstämmer med den proportionella fördelningen än vad den faktiska mandatfördelningen gör, och detta vare sig proportionaliteten beräknas landstingsvis eller för alla landstingsområden gemensamt (riksproportionaliteten). — — — Om sålunda en viss utjämning i proportionell riktning erhöles genom att på angivet sätt förstora valkretsarna vid landstingsval, visa de anförda siffrorna å andra sidan också att den nämnda utjämningen ingalunda är fullständig utan att nu förefintliga proportionalitetsavvikelser till icke oväsentlig del kvarstå även efter valkretsutvidgningar av den omfattning som här ifrågasatts. Utsträckes jämförelsen till att avse även fördelningen enligt d'Hondts metod *utan* kartell (senare delen

av tabellen) finner man vidare att proportionalitetsavvikelserna skulle bli avsevärt större än när kartell begagnas.

Angående läget inom de särskilda landstingen anför utredningen, att vid 1950 års val proportionalitetsavvikelserna i genomsnitt per landstingsområde vid fördelning enligt d'Hondts metod med tillämpade karteller skulle ha nedgått från 3,16 mandat enligt rådande indelning till 2,44 mandat enligt indelning A och 2,40 mandat enligt indelning B. Om fördelningen skulle verkställas enligt d'Hondts metod utan karteller, skulle avvikelserna vid 1950 års val bli 4,12 mandat enligt nuvarande indelning, 3,40 mandat enligt indelning A och 3,20 mandat enligt indelning B.

Utredningens ställningstagande.

Utredningen finner, efter ett övervägande i enlighet med de tidigare angivna allmänna utgångspunkterna för en reform, att en omreglering av valkretsindelningen icke bör sträckas längre än att i huvudsak de riktlinjer följs, som lagts till grund för indelningen i 159 valkretsar enligt utkast A. Utredningen anför.

En så begränsad omläggning av valkretsindelningen, som exemplifierats i det nämnda utkastet, torde från de synpunkter som nyss berörts icke kunna väcka gensaga. Därigenom skulle också, som framgår av den verkställda undersökningen angående mandatens fördelning på grundval av föreliggande röst-siffror för valen 1946 och 1950, vinnas en ej oväsentlig förbättring i proportionellt avseende vid fördelningen av mandatena partierna emellan enligt gällande metod. Tydligt är emellertid, att om den gällande d'Hondtska fördelningsregeln bibehålles, man icke enbart genom en sådan omreglering rörande valkretsarna kan avveckla kartellsystemet; härför äro de kvarstående ojämnheterna i mandattilldelningen alltför betydande. Det bör dock framhållas — att såvitt kan bedömas med ledning av beräkningarna angående 1950 års val — den ytterligare utjämning vilken skulle erhållas vid en mera långtgående valkretsutvidgning av det slag, som innefattas i indelningsalternativet med 139 kretsar, är jämförelsevis obetydlig. Icke heller enligt detta alternativ kan man därför vänta att kartellerna skola försvinna vid tillämpning av d'Hondts metod.

Då det sålunda enligt utredningens mening icke är möjligt att blott genom en förstoring av valkretsarna uppnå en sådan proportionell utjämning att kartellsystemet avvecklas, har utredningen även prövat huruvida någon ändring av gällande bestämmelser om fastställande av antalet landstingsmandat lämpligen kan företagas för att även på denna väg nå den erforderliga utjämningen. Det är ju nämligen tydligt, att i den mån ett större antal mandat står till förfogande i valkretsarna, partierna får bättre möjlighet att bli representerade i förhållande till sitt väljarunderlag inom kretsen. Detta skulle kunna uppnås, om det nuvarande kravet på att varje landstingsman utöver den första inom valkretsen skall motsvara en folkmängd av minst 5 000 nedsattes, så att ett lägre befolkningstal, t. ex. 4 000, stadgades för rätten att utse en landstingsman. Utredningen har prövat

denna utväg men förkastat den emedan den skulle leda till att ett enligt utredningens mening omotiverat stort antal mandat skulle uppkomma, vid 1950 års val 1 477 i stället för 1 212.

Som tidigare nämnts tages vid valkretsindelningen enligt gällande ordning kommunindelningen såtillvida till utgångspunkt som varje stad skall bilda egen valkrets eller i varje fall — vad beträffar de minsta bland dem — i sin helhet ingå i en valkrets. Såvitt angår landsbygden företages valkretsindelningen i första hand efter domsagor, tingslag eller härad, men i andra hand sker denna indelning även här efter kommuner. Då kommun alltid i sin helhet ingår i en viss domsaga eller i ett visst tingslag och detsamma intill nyligen gällt även i fråga om härad, har landstingsvalkretsarna enligt angivna regler i själva verket alltid omfattat en eller flera kommuner. — Utredningen finner att som grundregel i fråga om valkretsindelningen alltjämt bör gälla att landstingsvalkrets skall omfatta en eller flera kommuner. Vidare bör enligt utredningens mening i ett blivande stadgande om valkretsindelningen liksom hittills hänvisas till indelningen i domsagor och tingslag. Enär emellertid häradsindelningen icke anpassats efter den nya kommunindelningen och numera närmast har blott historisk betydelse, anser utredningen att den nuvarande hänvisningen till häradsindelningen bör utgå.

För att vid valen ernå en jämnare fördelning av mandaten i förhållande till väljarunderlaget är det enligt utredningens mening av särskild vikt att antalet mindre valkretsar så långt möjligt begränsas. Med hänsyn till de inom olika landsdelar växlande befolkningsförhållandena anser utredningen emellertid att man icke generellt kan fastställa en högre gräns än vad för närvarande gäller i fråga om den storlek, som varje valkrets minst bör ha. Som allmän regel bör därför liksom hittills gälla, att valkretsar med mindre folkmängd än 20 000 icke skall bildas, motsvarande ett lägsta mandatantal av 5 i valkretsarna. Att helt utan undantag upprätthålla den nu angivna normen i fråga om valkretsarnas storlek anses dock i vissa fall kunna bereda svårigheter vid försök att åstadkomma en även i övrigt lämplig valkretsindelning. Emellertid är det enligt utredningens mening möjligt att långt mera än hittills skett begränsa utläggandet av sådana mindre kretsar, som ej uppfyller nämnda krav. Såsom utredningen förutsatt vid skisserandet av en ändrad valkretsindelning enligt utkast A, bör därför endast i enstaka fall, om synnerliga skäl därtill föreligger, bildas valkrets med en folkmängd understigande 20 000. Med hänsyn till den ökade befolkningstätheten i landet bör för dylika undantagsfall numera kunna krävas att folkmängden inom valkretsen dock alltid skall uppgå till minst 15 000.

Utredningen övergår härefter till att diskutera frågan om maximigräns för valkretsarnas storlek. Härvid anmärkes, att spörsmålet varken från proportionell synpunkt eller eljest äger samma vikt som fastställandet av

den nedre gränsen. De möjligheter, som redan nu föreligger att inrätta valkretsar av ganska betydande omfattning, har sålunda på många håll endast sparsamt utnyttjats. Man skulle därför enligt utredningens åsikt t. o. m. kunna ifrågasätta om det är nödvändigt att i lag fixera en övre storleksgräns. Den av utredningen verkställda utredningen om önskemålen i fråga om valkretsindelningen liksom undersökningen i övrigt angående lämplig sådan indelning för de olika landstingsområdena utvisar emellertid att åtminstone för närvarande i allmänhet icke föreligger behov av att inrätta valkretsar med högre invånarantal än något över 50 000. Det anses vidare önskvärt att valkretsarna inom ett och samma landstingsområde såvitt möjligt icke alltför mycket skiljer sig från varandra i fråga om folkmängd och mandatantal. På grund härav anser utredningen lämpligt att alltjämt stadga en övre gräns för valkretsarnas storlek och föreslår att maximumantalet i princip fastställas till 11, i stället för 9 enligt gällande ordning. Den föreslagna ändringen innebär att för landstingsvalen må kunna inrättas valkretsar med en folkmängd intill 55 000. Från denna regel bör dock undantag kunna göras i särskilda fall.

Beträffande frågan huruvida skilda regler bör gälla för landsbygd och stad i vad avser valkretsbildningen anför utredningen.

De senaste årtiondenas befolkningsutveckling kännetecknas som redan inledningsvis i detta kapitel framhållits, framför allt av städernas snabba tillväxt samt av den likaledes kraftiga koncentrationen av bosättningen på landsbygden till där belägna tätorter. Åtskilliga bland de mera betydande av dessa ha under senare år ombildats till städer, ofta tillsammans med däromkring belägna, mer eller mindre betydande delar av övervägande landsbygdskaraktär.

Den antydda utvecklingen har medfört att — särskilt i fråga om å ena sidan mindre städer och å andra sidan landsbygden — sådana olikheter som tidigare kunnat verka skiljande, numera i viss utsträckning försvunnit eller minskats. I detta avseende har således otvivelaktigt inträtt en viss utjämning. Det sagda gäller helt naturligt endast i mindre mån de något större städerna. Särskilt beträffande de största städerna kan den betydande folkökning, som dessa undergått, ävensom de därav följande mera typiska stadsförhållandena tvärtom ha bidragit till ett i vissa hänseenden skärpt motsatsförhållande till även närbelägna mindre orter.

Även om det i många avseenden råder en viss intressegemenskap mellan en stad och den omgivande bygden rörande sådana frågor som ankomma på landsting, kan således utvecklingen dock icke anses enbart ha verkat i utjämnande riktning såvitt angår förhållandet mellan landsbygd och städer. Principen om en åtskillnad mellan landsbygden och städerna i vad gäller grunderna för landstingskommunernas uppdelning i valkretsar bör därför enligt utredningens mening alltjämt bibehållas i viss utsträckning. Med hänsyn till de numera rådande förhållandena synes emellertid vissa jämkningar vara påkallade av den gällande regleringen angående städerna, innebärande bl. a. en uppmjukning av bestämmelserna om bildande av särskilda stadsvalkretsar.

I betänkandet yttras vidare, att från olika län gjorts invändningar mot

den gällande regeln att stad ovillkorligen skall bilda särskild valkrets så snart dess folkmängd uppgår till minst 15 000. Utredningen anser för sin del starka skäl tala för att gränsen för de fall då städer bör utgöra egna valkretsar höjes och föreslår att den sättes till invånarantalet 20 000. Bestämmelsen skulle därigenom icke längre innefatta undantag från den allmänna regeln om den storlek som valkrets minst skall ha; den skulle dock bevara sin betydelse som en anvisning, att stad med större folkmängd än nu nämnts vid indelningen bör utläggas till särskild valkrets utan att sammanföras med andra kommuner.

Emellertid — yttrar utredningen vidare — torde speciella omständigheter i vissa fall kunna tala för att även en större stad får bilda valkrets tillsammans med ytterligare en eller flera kommuner. Härvid syftas särskilt på sådana ibland förekommande fall, där ett visst område — vilket icke i kommunalt avseende införlivats med den ifrågavarande staden utan utgör särskild lands- eller stadskommun — likväl i fråga om bebyggelse, förbindelser och arbetsliv nära sammanhänger med densamma. Om särskilda förhållanden av denna natur föreligger och det eljest befinnes lämpligt, bör därför enligt utredningens mening tillåtas att även en dylik större stad ingår i en av flera kommuner sammansatt valkrets.

Städer med mindre folkmängd än 20 000 bör — liksom hittills gällt städerna under 15 000 inv. — i allmänhet förenas till en valkrets med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd. Emellertid bör även enligt den av utredningen förordade regleringen stad med en folkmängd mellan 20 000 och 15 000 undantagsvis kunna bilda egen valkrets. Nämda undantag föranledes av att i några enstaka fall föreligger påtagliga svårigheter att anordna en lämplig valkretsindelning genom att låta en sådan stad ingå i en större valkrets.

Vad angår huvudregeln i fråga om de mindre städerna ges enligt gällande ordning vid valet mellan de båda möjligheterna att bilda flerstadskretsar eller blandade stads- och landsbygds-kretsar ett visst företräde åt den förra lösningen, i det att särskilda skäl skall föreligga för att sådan stad må sammanföras med landsbygd till en valkrets. Med hänsyn till de för olika fall växlande förhållandena kan enligt utredningens mening icke givas ett generellt företräde åt den ena eller den andra av de nämnda lösningarna. Under förutsättning att sådana städer till följd av sin belägenhet och allmänna struktur äger ett visst mått av intressegemenskap, kan denna bäst komma till sin rätt genom städernas sammanförande i en gemensam krets, samtidigt med att de speciella landsbygdsintressena kan göras gällande i andra kretsar. I många fall åter torde staden med sitt naturliga uppland utgöra den lämpligaste enheten. På grund härav föreslår utredningen att möjligheterna att vid valkretsindelningen sammanföra stad under 20 000 inv. med annan stad eller med landsbygd bör fullt jämställas med varandra, varvid på landstingen överlåtes att efter prövning av samt-

liga i det särskilda fallet inverkan omständigheter välja den lösning som finnes lämpligast.

Valmetoden.

Direkta fördelningsmetoder.

Utredningen har som tidigare nämnts funnit, att valkretsarna, om man vill undvika karteller, måste förstöras högst väsentligt för att man genom en sådan reform skall kunna tillgodose proportionalitetssynpunkten. Med hänsyn till de olägenheter som en dylik utvidgning av valkretsarna medför har utredningen ingående undersökt möjligheterna att, med bibehållande av nuvarande grunder för valkretsindelningen eller med en mindre långtgående justering uppåt av kretsarnas storlek, utbyta den nuvarande d'Hondtska fördelningsregeln mot en annan valmetod. Härvid har till en början sådana metoder behandlats, som vid direkt fördelning av samtliga mandat i valkretsarna kan leda till en bättre proportionell rättvisa mellan partierna inom varje landstingsområde betraktat som helhet samtidigt som kartellsystemet onödiggöres. Vidare har upptagits frågan om införande av någon form av mandatutjämning mellan partierna inom landstingsområdet som helhet.

De olika metoder för direkt fördelning av samtliga mandat i valkretsarna, som prövats, beskrives av utredningen på följande sätt.

Vid sitt bedömande av vilka valmetoder, som härvid kunna komma i fråga, har utredningen i första hand inriktat undersökningen på skilda varianter av den så kallade *uddatalsmetoden* (Sainte-Lagües metod), vilken låg till grund för det valsysteem, som provisoriskt tillämpades vid 1952 års val till riksdagens andra kammare. Uddatalsmetoden innebär, att mandaten i tur och ordning tilldelas den grupp eller det parti, som vid platstillättningen uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet erhålles som namnet på metoden anger genom att successivt dividera partiets rösttal med 1, 3, 5, 7 o. s. v. Man kan även uttrycka denna regel så, att divisionstalen representeras av det *dubbla* antalet redan erhållna mandat, ökat med ett. Så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tillerkänd gäller således hela rösttalet som jämförelsetal, efter det att ett mandat erhållits divideras rösttalet med 3 o. s. v. Då emellertid uddatalsmetoden ibland kan medföra att mindre gruppbildningar alltför lätt komma till mandat och metoden således icke tillräckligt motverkar partisplittring, ha olika försök gjorts att komplettera metoden med skilda spärranordningar, så att större krav på rösttal ställas för att ett parti skall vinna sitt första mandat.

Uddatalsmetoden med spärr vid 60 % av valkvoten innebär en sådan jämkning. För att äga rätt att delta i fördelningen av platserna kräves härvid av ett parti, att det i valkretsen uppnått ett rösttal, som motsvarar minst en röst utöver 60 procent av valkvoten. Valkvoten erhålles genom att dela antalet giltiga röster i en valkrets med antalet tillgängliga mandat i kretsen.

Ett annat sätt att skärpa fordringarna för första mandatet är att icke

låta hela rösttalet gälla som jämförelsetal vid besättandet av ett partis första plats. Denna effekt uppnås, om man i stället för divisorerna 1, 3, 5, 7 o. s. v. till exempel använder talserien 1,5, 3, 5, 7 o. s. v. Den senare lösningen, som är en kompromiss mellan uddatalsmetoden och d'Hondts metod, benämnes i utredningens betänkande *den jämkade uddatalsmetoden*. Detta system innebär, att ett partis jämförelsetal innan partiet ännu erhållit någon plats är lika med rösttalet dividerat med 1,5, d. v. s. $\frac{2}{3}$ av rösttalet, varefter fördelningen i övrigt sker i enlighet med den oförändrade uddatalsmetoden. Vid utredningens undersökning av resultaten vid olika mandatfördelningsmetoder beträffande andrakammarvalen framgick emellertid, att betydande proportionalitetsavvikelser alltjämt kvarstodo vid tillämpning av denna jämkade uddatalsmetod och att metoden icke kunde väntas medföra någon väsentlig minskning av kartellväsendet, varför den ej heller kunde tillstyrkas.

Från konstruktiv synpunkt synes dock denna jämkade uddatalsmetod ha vissa företräden framför uddatalsmetoden med spärr. Såsom utredningen påpekat vid behandlingen av valordningen för andrakammarvalen har det därför legat nära till hands att mildra verkningarna av denna inbyggda spärr genom att utbyta divisorn 1,5 mot någon lämplig siffra mellan 1 och 1,5. En sådan teknisk utformning av spärren valdes av statsmakterna vid genomförande av ny fördelningsmetod för 1952 års andrakammarval (prop. 1952: 175). Detta valsystem, som tillämpar divisorerna 1,4, 3, 5, 7 o. s. v., har i förevarande utredning benämnts *jämkad uddatalsmetod III*. Då emellertid meningarna varit delade om lämplig spärrgräns, har det synts utredningen önskvärt att vad beträffar landstingsvalen även pröva andra första divisorer vid här utförda undersökningar. Dessa andra alternativ av uddatalsmetoden, *jämkad uddatalsmetod I* och *jämkad uddatalsmetod II*, fördelar mandatet efter talserierna 1,25, 3, 5, 7 o. s. v. respektive 1,3, 3, 5, 7 o. s. v. En rent empirisk prövning av dessa båda metoders verkningar vid andrakammarvalen 1932—1948 har visat, att serien med 1,3 som första fördelningstal närmast synes motsvara uddatalsmetoden med spärr vid 60 procent av valkvoten.

Ytterligare en valmetod med direkt fördelning av samtliga mandat i valkretsarna har av utredningen upptagits till behandling, nämligen *Droops metod*, vilken ingående prövades vid utredningens ställningstagande angående valsättet vid andrakammarvalen. Droops system bygger på principen om fördelning efter valkvot. Till skillnad från den förut nämnda, enkla valkvoten beräknas valkvoten vid Droops system genom att det sammanlagda antalet giltiga röster i en valkrets divideras med antalet tillgängliga mandat, ökat med ett, varefter den erhållna kvoten höjes till närmast högre ental eller, om kvoten utgör ett helt tal, höjes en enhet. För varje gång den sålunda erhållna valkvoten innehålls i ett partis rösttal får partiet ett mandat. Då emellertid sällan alla platser bli fördelade vid detta förfarande fordras en tilläggsregel för besättandet av restmandaten. Enligt tilläggsregeln tillföres första restmandatet det parti, som har det största antalet reströster efter divisionen med valkvoten, det andra restmandatet partiet med näst största röstöverskott o. s. v.

Utredningen har prövat den rena uddatalsmetoden, uddatalsmetoden med 60 procent spärr, de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III (första divisionstal resp. 1,25, 1,3 och 1,4) samt Droops metod vid tillämpning å

föreliggande röst-siffror för de senaste tre landstingsvalen, d. v. s. 1942, 1946 och 1950 års val. En uppställning över dessa beräkningar, vilken som jämförelseobjekt upptager även en strikt proportionell fördelning (enligt d'Hondts system med varje landstingsområde betraktat som en valkrets; s. k. landstingsproportionalitet) samt d'Hondts metod tillämpad med karteller (d. v. s. det faktiska valutslaget) och utan karteller, har upprättats av utredningen. Den torde få intagas som *bilaga B* till protokollet i detta ärende.

Utredningen kommenterar denna tabell på följande sätt.

Jämförelsen visar med all tydlighet att d'Hondts metod utan karteller leder till proportionalitetsavvikelser av mycket stor omfattning (omkring 100 mandat per val). Övriga fördelningssystem medföra samtliga en bättre proportionalitet än vad som erhålles vid de faktiska valutslagen. Utjämnningen drives längst med den rena uddatalsmetoden. Avvikelsen vid en fördelning av de omkring 1 200 mandaten blir blott ca 20. En bättre överensstämmelse med en strikt proportionalitet kan knappast åstadkommas vid tillämpning av någon annan metod, som fördelar samtliga mandat direkt i de olika valkretsarna. Något större avvikelser uppvisas av jämkad uddatalsmetod I (1,25) och II (1,3) samt uddatalsmetoden med spärr, vilka sinsemellan till följd av systemens obetydliga konstruktiva olikheter äro tämligen lika. Jämkad uddatalsmetod I ger dock ur proportionell synpunkt något mer rättvisande resultat. Ett mellanläge mellan dessa tre metoder och den tillämpade valordningen intages av jämkad uddatalsmetod III (1,4) och Droops system, av vilka Droops metod föranleder de något mindre proportionalitetsavvikelserna. Beträffande den senare metoden förtjänar även framhållas den obetydliga variation i avvikelsernas storlek, som framträder vid en jämförelse mellan de olika valen. Samma förhållande kunde också iakttagas vid utredningens undersökning av verkningarna av olika fördelningsregler för andrakammarvalen 1932—1948.

Utredningen har även analyserat de i tabellen angivna resultaten för de skilda partierna. Som sammanfattning härav yttras.

Med undantag för den rena uddatalsmetoden torde var och en av de övriga behandlade metoderna uppfylla kravet att i riket som helhet fördela mandaten ur proportionell synpunkt jämnare än d'Hondts system samtidigt som de största partierna erhålla en viss garanti mot underrepresentation. Någon form av valsamverkan behöver härvid ej heller tillgripas. I fråga om den oförändrade uddatalsmetoden visar vidare utredningen, att en långt gående proportionell utjämnning vinnes. Samtidigt få emellertid de största grupperna emellanåt vidkännas någon underrepresentation.

En av utredningen verkställd undersökning hur ifrågavarande metoder verkat landstingsvis redovisas i en tabell (se s. 33).

Vidare har utredningen prövat i vad mån de ifrågavarande metoderna tenderar att inom de skilda landstingsområdena gynna eller missgynna vissa storlekstyper av väljargrupper. Partierna har härvid av utredningen fördelats på fem grupper. Den första av dessa omfattar de fall där ett parti inom ett landstingsområde uppnått absolut majoritet (över 50 %) av väl-

Sammanlagda avvikelser från en fullt proportionell fördelning inom landstingsområdena vid skilda fördelningsmetoder, valen 1942—1950. Antal mandat.

Metod	Val	Antal landsting med följande sammanlagda avvikelser från en fullt proportionell fördelning											Genomsnittlig avvikelse	
		±0	±1	±2	±3	±4	±5	±6	±7	±8	±9	±10	per val	för 3 val
Tillämpad metod (d'Hondt med karteller)	1942	—	4	8	6	4	2	—	1	—	—	—	2,84	3,11
	1946	—	1	6	8	6	2	2	—	—	—	—	3,32	
	1950	1	2	5	7	6	3	—	1	—	—	—	3,16	
D'Hondts metod (utan kartell)	1942	—	2	1	7	3	3	3	4	2	—	—	4,56	4,41
	1946	—	1	3	4	5	6	3	—	1	1	1	4,56	
	1950	—	3	2	6	4	3	4	2	—	1	—	4,12	
Uddatalsmetoden	1942	2	10	6	7	—	—	—	—	—	—	—	1,72	1,88
	1946	—	8	11	4	2	—	—	—	—	—	—	2,00	
	1950	—	8	12	4	1	—	—	—	—	—	—	1,92	
Uddatalsmetoden med spärr	1942	1	10	8	3	2	1	—	—	—	—	—	1,92	2,20
	1946	1	5	7	10	1	—	1	—	—	—	—	2,36	
	1950	—	5	11	5	4	—	—	—	—	—	—	2,32	
Jämkad uddatalsmetod I (1,25)	1942	1	13	7	2	2	—	—	—	—	—	—	1,64	1,97
	1946	1	8	8	4	4	—	—	—	—	—	—	2,08	
	1950	—	7	10	4	4	—	—	—	—	—	—	2,20	
Jämkad uddatalsmetod II (1,30)	1942	1	10	10	2	2	—	—	—	—	—	—	1,76	2,11
	1946	1	5	9	6	4	—	—	—	—	—	—	2,28	
	1950	—	6	10	5	4	—	—	—	—	—	—	2,28	
Jämkad uddatalsmetod III (1,40)	1942	1	6	11	1	3	3	—	—	—	—	—	2,32	2,56
	1946	1	4	9	6	1	3	1	—	—	—	—	2,60	
	1950	—	5	9	4	4	2	—	—	1	—	—	2,76	
Droops metod	1942	—	7	9	5	4	—	—	—	—	—	—	2,24	2,28
	1946	—	7	7	7	2	2	—	—	—	—	—	2,40	
	1950	—	8	8	6	2	1	—	—	—	—	—	2,20	

jarkåren. I den andra gruppen ingår sådana i landsting representerade partier som erhållit mellan 30 och 50 procent av rösterna inom ett landstingsområde. Partier, som i fråga om storleken intager en mellanställning, har indelats i två grupper, nämligen den tredje omfattande partier mellan 20 och 30 procent och den fjärde partier mellan 10 och 20 procent. Slutligen har till den femte gruppen förts sådana partier, vilkas anslutning bland väljarna är mindre än 10 procent. Denna undersökning har avsett 1950 års val. Angående resultatet yttrar utredningen sammanfattningsvis.

Beträffande verkningarna av de undersökta metoderna för skilda storlekstyper av partier synes blott jämkad uddatalsmetod III och Droops system praktiskt taget kunna garantera de största partierna mot underrepresentation. Enligt de övriga fördelningsreglerna blir det största partiet inom ett landstingsområde i flera fall underrepresenterat med 1—2 platser. Den rena uddatalsmetoden skiljer sig emellertid i detta avseende väsentligt från övriga metoder. Vid tillämpning av denna erhålla partier med mer än 20 procent av väljarkåren en underrepresentation i avsevärt flera fall än de överrepresenteras. För de partier som i fråga om storlek intaga en mellanställning bli proportionalitetsavvikelserna relativt små vid samtliga 3 — Bihang till riksdagens protokoll 1954. 1 saml. Nr 71.

här prövade valmetoder. Förutom den oförändrade uddatalsmetoden synes även Droops system vara något oförmånligare för de större partierna inom dessa mellangrupper än de skilda varianterna av uddatalsregeln kombinerad med någon slags spärr. För de mindre partierna i mellanställning är den rena uddatalsmetoden betydligt gynnsammare än övriga metoder. De alla minsta partierna slutligen underrepresenteras vid tillämpning av samtliga valmetoder.

Som tidigare nämnts har utredningen prövat två olika utvägar att åstadkomma en bättre proportionell mandatfördelning, nämligen dels en utvidgning av valkretsarna och dels en övergång till nytt fördelningssystem. Eftersom en lämplig lösning kan ligga i att samtidigt anlita båda dessa reformmöjligheter, har utredningen prövat några av de ifrågasatta nya valmetoderna vid de förut diskuterade alternativen till ny valkretsindelning (utkast A och B). Beträffande utkast A har prövningen avsett 1946 och 1950 års röstsiffror, i fråga om utkast B endast 1950 års siffror. De metoder, som prövats, är de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III (med första divisorerna 1,25, 1,3 resp. 1,4) samt Droops metod. Däremot har icke den rena uddatalsmetoden och uddatalsmetoden med spärr medtagits. Utredningen motiverar detta på följande sätt.

Den förra metoden leder, som de utförda undersökningarna visa, till att det största partiet — till skillnad från andra metoder — ofta blir i viss mån underrepresenterat och kan även medföra risk för en verklig eller valtaktisk splittring av partierna. Då utredningen ej finner en utveckling i denna riktning önskvärd, har den ansett sig sakna anledning att ytterligare upptaga metoden till behandling. Beträffande uddatalsmetoden med spärr vid 60 procent av valkvoten kan konstateras att den till sina verkningar mycket nära överensstämmer med jämkad uddatalsmetod II (1,3). Med hänsyn till den likhet som sålunda föreligger mellan å ena sidan uddatalsmetoden med spärr och å andra sidan nämnda jämkade uddatalsmetod och andra närliggande varianter med motsvarande spärranordning inlagd i divisionstalen, har utredningen låtit fördelningsmetodernas konstruktiva beskaffenhet vara utslagsgivande. På grund av enhetligheten i den tekniska utformningen måste de jämkade uddatalsmetoderna därvid anses överlägsna uddatalsmetoden med 60 procent spärr. Utredningen har även tagit hänsyn till det förhållandet, att en dylik lösning med i talserien inbyggd spärr redan valts för den provisoriska valordning som tillämpas vid andrakammarvalen för perioden 1953—1956.

En i betänkandet införd redogörelse för den nyss nämnda prövningen av kombinationer av nya kretsindelningar och nya valmetoder fogas såsom *bilaga C* vid protokollet i förevarande ärende.

Efter analys av resultatet av dessa beräkningar anför utredningen som ett sammanfattande omdöme.

Sammanfattningsvis torde om utfallet av undersökningen i denna del kunna uttalas, att valkretsförstoringar av den omfattning, som diskuterats i föregående kapitel, vid mandatfördelning enligt de här behandlade val-

metoderna leda till från proportionell synpunkt avsevärt jämnare resultat. Av de fyra i detta avsnitt upptagna fördelningsreglerna kan emellertid, såsom bestyrkes av utredningen, den jämkade uddatalsmetoden I (1,25) icke garantera full representation i landstingen ens åt ett mycket stort parti. Enahanda förhållande gäller — ehuru ej i fullt samma utsträckning — uddatalsmetoden II (1,3). Detta är även naturligt, eftersom de olika spärrarna få allt mindre betydelse ju större valkretsarna bli. Uddatalsmetoderna med relativt lågt första divisionstal komma följaktligen alltefter som kretsarna förstoras att få i viss mån liknande verkningar som den oförändrade uddatalsregeln. Jämkad uddatalsmetod III (1,4) och Droops system kunna däremot endast sällan medföra att ett mycket stort parti blir underrepresenterat ens i enstaka landsting. Särskilt gäller detta i fråga om Droops metod. Dessa båda metoder lämna å andra sidan möjligheter att fördela mandaten avsevärt jämnare än d'Hondts metod med karteller i samma valkretsar.

Utjämningsystem.

Utöver en förstoring av valkretsarna eller införande av en annan direkt fördelningsregel än d'Hondts har utredningen även prövat systemet med särskild mandatutjämnning inom landstingskommunerna.

I utredningens år 1951 avgivna betänkande om det proportionella valsystemet vid val till riksdagens andra kammare (SOU 1951: 58) har lämnats en utförlig redogörelse för olika tillvägagångssätt vid utjämningsförfarande. I nu förevarande betänkande hänvisas till denna redogörelse. En sammanfattning därav förekommer i propositionen nr 175 till 1952 års riksdag.

Utredningen anför nu.

Utjämningsystem ha det gemensamt med nuvarande valordning, att valen fortfarande skola ske i valkretsar och att mandatfördelningen mellan partier och kandidater alltjämt grundas på röstutfallet i de särskilda kretsarna. Härjämte tillkommer emellertid möjligheten att på ett eller annat sätt jämka den valkretsvis erhållna fördelningen under hänsynstagande till den sammanlagda röststyrkan för varje parti inom ett större område; någon form av övervalkrets. Tidigare undersökningar av valmetoder av ifrågasatt slag samt erfarenheterna från vissa länder, vari utjämningsystem tillämpas, ha visat att en partiproportionellt jämnare fördelning av mandaten utan tvivel kan vinnas på denna väg. Det är icke heller riktigheten av detta förhållande som dragits i tvivelsmål, vare sig när majoriteten inom folkomröstnings- och valrättsutredningen såvitt rör andrakammarvalen har funnit sig icke kunna tillstyrka en reform i angiven riktning eller när riksdagen avvisat förslag om utjämningsystem vid landstingsvalen. Betänkligheterna mot sådana metoder ha fastmer anförts mot själva principen att införa ett särskilt förfarande uteslutande avsett att tillgodose partiproportionaliteten. En sådan åtgärd, varigenom betydelsen av valkretsvalen skulle mer eller mindre förringas, har befarats få till följd att partimomentet skulle komma att alltför mycket dominera på bekostnad av andra värden. En annan olägenhet är att genom användandet av dubbla fördelningsförfaranden valmetoden måste bli mer komplicerad. Från principiell synpunkt kan även ifrågasättas lämpligheten av att landstingsledamöterna utses enligt skilda förfaranden.

Till ytterligare belysning av de svårigheter som sammanhänger med utjämningsmetoden citerar utredningen ett sitt uttalande i betänkandet angående andrakammarvalen.

Uppenbart är också, att i samma mån som ett utjämningsförfarande erhåller någon avsevärd omfattning, valutslagen i de särskilda valkretsarna måste minska i betydelse. Vid en genomgripande utjämning med hänsyn till partiernas samlade röstunderlag kan detta moment i förfarandet för mandatens fördelning rentav komma att framstå som det väsentliga och det på valkretsvalen grundade fördelningsförfarandet i viss grad förlora sin hittillsvarande karaktär. Att på denna väg i väsentlig mån frångå valkretsvalen torde emellertid — på grund av de skäl som i tidigare sammanhang anförts för deras bibehållande under de i vårt land rådande förhållandena — icke komma i fråga.

I den mån partiutjämningen över valkretsgränserna kan erhålla ett tämligen snävt avgränsat utrymme, göra sig de principiella invändningarna mot systemet självfallet i mindre grad gällande, liksom för sådant fall systemets allmänna, av valkretsvalen präglade karaktär lättare bibehålles. Även vid ett utjämningsförfarande av begränsad omfattning uppkomma emellertid avsevärda svårigheter att samordna detta med det på skiljaktiga grundprinciper vilande huvudledet i mandattilldelningen, så att systemet framstår som i olika avseenden fullt tillfredsställande. Sålunda kan det redan vara svårt att finna en för alla förhållanden lämplig gräns mellan fördelningen i valkretsarna samt utjämningsförfarandet, och gränsdragningen mellan dessa led i förfarandet måste ofta bli i viss mån godtycklig. Vid användande av utvägen att slutligen besätta utjämningsmandaten i valkretsarna hänföra sig svårigheterna att finna en tekniskt godtagbar lösning i betydande utsträckning till denna del av förfarandet. Å andra sidan kunna invändningar även resas mot en lösning innebärande att utjämningsmandaten skola besättas med kandidater, som blivit i särskild ordning utsedda.

Utredningen har prövat ett utjämningsystem, enligt vilket utjämningen sker med hjälp av s. k. tilläggsmandat. Systemet beskrives på följande sätt.

Det utkast till tilläggsmandatsystem, som varit under särskilt övervägande inom utredningen, bygger på den d'Hondtska fördelningsregeln. I en första mandatfördelningsomgång utses enligt denna regel inom varje valkrets en landstingsman för varje fullt tal av 5 000 inv. Detta innebär jämfört med nuvarande valordning att vid den valkretsvisa fördelningen ett mandat har borttagits från envar av kretsarna. Därefter vidtager utdelningen av tilläggsmandaten, vilka alltså äro lika många som antalet valkretsar i landstingsområdet. Det sammanlagda antalet platser inom de olika landstingen blir således detsamma som enligt gällande regler. Vid fördelningen av tilläggsmandaten betraktas hela landstingsområdet som en valkrets. Även vid detta förfarande användes d'Hondts metod under hänsynstagande till den representation, som de olika partierna fått vid den valkretsvisa fördelningen. Utjämningen sker alltså ej på så sätt att ett parti kan mista platser, som erhållits redan i första omgången. Efter nu anförda grunder skulle antalet tilläggsmandat vid det senaste landstingsvalet ha varit 3—14 per landstingskommun.

Den sålunda angivna valmetoden har prövats på röstsiffrorna från de

tre senaste landstingsvalen. Om resultatet har uppgift införts å bilagan B vid protokollet.

Utredningen framhåller, att undersökningen visat, att utjämningsystemet ger resultat som ligger mycket nära den fullständiga proportionaliteten. För de olika partierna kommer emellertid verkan att bli ojämn på det sätt att det i första hand blir de mindre partierna som får del av tilläggsmandaten, under det att de större partierna huvudsakligen får sin tilldelning i valkretsarna. För att icke vissa partiers representanter i större utsträckning än andra partiers skall komma att sakna anknytning till bestämda valkretsar anser utredningen att tilläggsmandaten alltid bör återföras i valkretsarna. Härom yttras i betänkandet.

Vid fördelningen av ett partis tilläggsmandat på valkretsarna måste självfallet i första hand eftersträvas att mandaten såvitt möjligt besättas i de kretsar, där partiet har störst anslutning bland väljarna eller där partiet, om det redan uppnått mandat i kretsen, kan åberopa det starkaste röstunderlaget för att besätta ytterligare en plats. Även vid tillämpning av denna princip nödgas man emellertid — — — ibland föra tilläggsmandat till valkretsar med ett jämförelsevis obetydligt röstunderlag för partiet i fråga. Detta är särskilt fallet när ett och samma parti berättigas till flera tilläggsmandat.

Utredningen diskuterar vidare en metod för tilläggsmandatens besättande i de olika valkretsarna och försök att därvid åstadkomma rättvisa mellan de olika valkretsarna, så att utjämningen fördes ungefär lika långt i dem alla, och mellan partierna inom valkretsarna. I en sammanfattning yttras.

Redogörelsen bekräftar ytterligare riktigheten av de förhållanden, som beträffande valen till riksdagens andra kammare lågo till grund för utredningens beslut att icke tillstyrka någon reform med utjämningsystem. Vid avvägningen mellan kravet på en fullt proportionell fördelning av mandaten och önskemålet att tillgodose valkretssynpunkterna visar det sig således omöjligt att med tillhjälp av utjämningsmandat tillförsäkra partierna en proportionell representation i landstingen utan att samtidigt åsidosätta fordringarna på en rättvis platsfördelning i valkretsarna. De tekniska svårigheter, som uppstå vid återföringen av tilläggsmandaten till valkretsarna, väcka från praktisk synpunkt betänkligheter. Då man vidare för att i någon mån tillgodose valkretssynpunkten vid dessa system alltid måste räkna med någon form av spärr, erbjuder en sådan utjämningsmetod icke heller någon säkerhet för kartellsystemets försvinnande.

Med hänsyn till de olägenheter, som på skilda sätt kan konstateras vid mandatutjämningsförfaranden, har utredningen — liksom i fråga om andrakammarvalen — funnit sig icke kunna tillstyrka en reform av landstingsvalen efter denna linje.

Utredningens ställningstagande.

Då utredningen härefter går till att taga ställning i frågan om reformering av mandatfördelningsmetoden, yttras inledningsvis.

Om proportionalitetssynpunkten skall kunna bättre tillgodoses genom införandet av en ny fördelningsmetod kan, till skillnad från vad fallet är enligt den d'Hondtska regeln, den vid mandatens fördelning nödvändiga avrundningen till hela mandattal icke längre ensidigt få gynna de större partierna. Man måste sålunda utgå från att såväl stora som små partier omväxlande kunna bli något gynnade eller missgynnade i de enskilda valkretsarna. Utjämnningen erhålles härvid genom att partiernas överrepresentation i vissa kretsar motväges av underrepresentationen i andra kretsar.

En fullständig tillämpning av denna princip medför dock att även jämförelsevis obetydliga grupper bland väljarna kunna erhålla mandat. Det kan därför befaras att mer eller mindre tillfälliga gruppbildningar skulle kunna bli representerade liksom att större partier i vissa lägen kunde frestas att genom uppdelningar vid valen söka bereda sig en förmånligare ställning än som eljest tillkommer dem. En därmed sammanhängande omständighet är att det vid tillämpning av nämnda princip i ytterlighetsfall kan i en eller annan valkrets inträffa att — samtidigt som en relativt obetydlig väljar-grupp blir representerad — även en avsevärt större grupp får nöja sig med blott ett mandat. Enligt utredningens uppfattning är det därför nödvändigt att representationsrätten för de minsta väljargrupperna, vid landstingsvalen liksom i fråga om andrakammarvalen, i viss utsträckning begränsas, vilket i allmänhet leder till någon övervikt för de större partierna.

Enligt den grunduppfattning, till vilken flertalet ledamöter inom folk-omröstnings- och valsättsutredningen anslutit sig vid uppdragande av riktlinjerna för en lösning av hithörande spörsmål, är det också av vikt att vid en reform av valordningen erhålla tillräcklig garanti för att de nämnda oundgängliga variationerna i valkretsarna vid fördelningen av mandaten mellan partierna icke tillsammans föranleda en underrepresentation för mycket stora partier i förhållande till dessa väljargruppers andelar av det samlade rösttalet i landstingsområdet. Oavsett om man är villig att tillerkänna den sistnämnda synpunkten självständig betydelse eller ej, följer av vad nyss anförts angående den nödvändiga begränsningen av de minsta väljargruppernas representationsrätt och den därmed sammanhängande övervikten för de större partierna att dessa därvid i allmänhet kunna påräkna en fullt proportionell representation eller mera inom hela landstingsområdet.

Såsom tidigare nämnts anser utredningen, att av de olika diskuterade valmetoderna den rena uddatalsmetoden och uddatalsmetoden med spärr bestämd till viss procent av valkvoten icke bör komma i fråga vid en reform. Utredningen har därför haft att välja mellan de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III samt Droops metod. Angående dessa fyra metoders verkningar ur proportionell synpunkt anför utredningen.

Av den inom utredningen verkställda undersökningen framgår att vid tillämpning å föreliggande röstsiffror från de senaste tre landstingsvalen skulle enligt envar av dessa fyra valmetoder ha erhållits en från proportionell synpunkt jämnare fördelning av mandaten än vad det faktiska valutslaget visar. Detta gäller såväl resultaten sammantagna för hela riket som genomsnittligt för varje landstingskommun. Längst drives härvid utjämnningen enligt de båda lägre spärrvarianterna av uddatalsmetoden, medan

jämkad uddatalsmetod III (1,4) och Droops system medföra proportionalitetsavvikelser av något större omfattning. Det bör emellertid framhållas att någon större skiljaktighet icke föreligger mellan de nämnda valmetoderna vad beträffar den allmänna tendensen vid fördelningen.

Den utförda undersökningen visar vidare att de största väljargrupperna bäst tillgodoses vid tillämpning av den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisionstal och Droops metod, varvid den senare metoden synes ge dessa partier den något säkrare garantin mot underrepresentation. Enligt de jämkade uddatalsvarianterna I (1,25) och II (1,3) erhålla däremot de största partierna något mindre säkerhet för en fullt proportionell fördelning. Vid dessa båda metoder får enligt undersökningen i ett par fall t. o. m. ett parti med absolut majoritet bland väljarna mindre än hälften av antalet tillgängliga mandat i ifrågavarande landsting. Nämnda osäkerhet för de största väljargrupperna gör sig enligt de sist berörda fördelningssystemen än mer gällande vid en förstoring av valkretsarna.

Vad angår önskemålet att göra kartellsystemet överflödigt kan rent generellt framhållas, att då fördelningsresultaten vid de fyra ifrågavarande valmetoderna väsentligt närmare än vid den d'Hondtska regeln överensstämma med en strikt proportionalitet, partierna få mindre möjligheter att genom teknisk valsamverkan vinna ytterligare platser. Vid de diskuterade metoderna kunna dessutom, i motsats till vid d'Hondts metod, samverkande partier även riskera att förlora mandat på grund av valkarteller.

Beträffande de fyra diskuterade metodernas förmåga att göra valkarteller onödiga yttras i betänkanudet.

Såväl vid de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III som vid Droops metod torde kartell under alla förhållanden icke kunna få användning vid landstingsvalen annat än i ett mindre antal valkretsar, medan vid den hittills tillämpade valordningen detta varit fallet i samtliga kretsar. De olägenheter vilka kunna vara förbundna med ett allmänt ingående av valkarteller behöva därför icke befaras, och över huvud taget kan kartellbildningen icke väntas erhålla någon större betydelse vid dessa nya fördelningsmetoder. Envar av de fyra här behandlade valmetoderna torde således uppfylla önskemålet att i huvudsak göra kartellerna överflödiga. Helt naturligt tillgodose därvid metoderna med lägre spärr för första mandatet — jämkade uddatalsmetoderna I och II — mera fullständigt detta krav än de fördelningsregler som i högre grad gynna de största väljargrupperna.

Vad angår risken för att vid användning av någon av de fyra fördelningsmetoderna partisplittring kan uppstå anför utredningen.

I samma mån som önskemålet att undgå valkarteller mera fullständigt uppfylles, kan å andra sidan risken för en verklig eller valtaktisk partisplittring åtminstone i någon mån framträda. Vid varje direkt fördelningsmetod, vilken icke lämnar samma företräde åt stora väljargrupper som den d'Hondtska regeln, kan det sålunda inträffa att partier genom uppdelningar vid valen i särskilda fall skulle kunna — om röstningsresultatet kunde på förhand beräknas — bereda sig en förmånligare ställning än som eljest skulle tillkomma dem. Detta kan icke heller helt uteslutas vid de här behandlade metoderna. Som framgår av undersökningen av nämnda fördelningssystemens verkningar vid landstingsvalen, synas dock sådana

möjligheter till mandatgivande partiuppdelningar icke föreligga annat än i undantagsfall.

I tekniskt avseende företer Droops metod vissa grunddrag, som avviker från de jämkade uddatalsmetoderna. Härom yttrar utredningen.

I fråga om den tekniska konstruktionen överensstämmer uddatalsmetoden såtillvida med d'Hondts metod, att mandatfördelningen grundas på en direkt jämförelse mellan för varje parti enligt rösttalen beräknade serier av jämförelsetal, vilka icke kunna påverkas av sådana röster som avgivits för andra partier. Förfarandet är därvid för vardera metoden fullt enhetligt. Även när uddatalsmetoden — såsom skett vid de jämkade uddatalsformerna — kompletteras med en i det första divisionstalet inlagd spärr, bibehålles enhetligheten i mandatutdelningsförfarandet. Vid Droops metod däremot medger huvudregeln ej alltid en fullständig fördelning av mandat. En särskild, kompletterande regel måste för detta ändamål tillgripas. Vid den sistnämnda metoden kan vidare mandatfördelningen i viss mån bliva beroende av det totala röstutfallet i valkretsen. I nu berörda avseenden måste de jämkade uddatalsmetoderna vara att föredraga framför Droops system. Däremot synes det beträffande Droops metod — som dock i ett fåtal fall kan ge mandat åt ett parti på även tämligen lågt rösttal — icke förefinnas något praktiskt behov av en särskild spärranordning, detta eftersom Droops metod på sätt nyss anmärkts i allmänhet gynnar stora partier.

Utredningens slutliga ståndpunkt blir denna.

På sätt redan påpekats vid angivande av de allmänna utgångspunkterna för en valreform tala starka skäl för att samma grundprinciper i fråga om fördelningsmetoden såvitt möjligt skola gälla vid andrakammar- och landstingsvalen. Den verkställda undersökningen visar att — ehuru vissa skiljaktigheter föreligga mellan de här behandlade metoderna — var och en av de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III med resp. 1,25, 1,3 och 1,4 som första divisionstal samt Droops metod från olika synpunkter kan anses lämplig att vid en reform av valordningen för landstingsvalen ersätta den hittills gällande d'Hondtska fördelningsregeln. De olika avseenden i vilka den ena eller den andra av dessa valmetoder kan anses äga ett visst företräde, ha i det föregående redovisats.

I sitt förslag till valsystem för andrakammarvalen har utredningen stannat för uddatalsmetoden kombinerad med en spärranordning, enligt vilken minst 60 procent av den s. k. valkvoten erfordras för erhållande av ett mandat. Som i detta betänkande tidigare framhållits motsvarar detta nära jämkad uddatalsmetod II (1,3 som första divisionstal). Det hade med utgångspunkt därifrån givetvis legat närmast till hands för utredningen att stanna för denna jämkade uddatalsmetod beträffande landstingsvalen. Emellertid har jämkad uddatalsmetod III (1,4 som första divisionstal) godkänts för andrakammarvalen under innevarande mandatperiod och beslut om vilken valmetod, som skall tillämpas efter periodens utgång, kommer att faltas inom närmaste tiden. Vidare tala mycket starka skäl för att samma valmetod bör gälla vid andrakammar- och landstingsval. Med hänsyn till dessa omständigheter anser sig utredningen nu icke böra generellt förorda någon av de nämnda valmetoderna för tillämpning vid landstingsvalen.

Utredningen anser, att slutlig ställning till frågan om valmetoden för landstingsval bör tagas först i samband med den definitiva utformningen av valordningen för valen till andra kammaren, varvid även de av utredningen framförda synpunkterna kan vinna beaktande. Vid en sådan reform av valsättet vid landstingsvalen bör enligt utredningens åsikt även frågan, om en eller flera väljarbeteckningar skall tillåtas vid valen, upptagas till prövning.

På grund av sitt ställningstagande i denna fråga har utredningen ej utarbetat något förslag till lagbestämmelser angående fördelningsmetoden vid landstingsval.

Utredningens förslag.

Utredningen har upprättat förslag till lag angående ändrad lydelse av 8—10 §§ lagen den 20 juni 1924 om landsting. Detta förslag, som behandlar de av utredningen förordade nya reglerna om valkretsindelning vid landstingsval, fogas som *bilaga A* vid protokollet i detta ärende.

Utredningen anser det önskvärt, att den nya regleringen beträffande indelningen i valkretsar såvitt möjligt vinner tillämpning redan vid 1954 års landstingsval.

Mot utredningens förslag har *reservationer* avgivits dels av herr Wallentheim, dels ock gemensamt av herrar Bergvall och Håstad.

Yttranden över betänkandet.

Valkretsindelningen.

Av de 47 remissinstanser, som inkommit med yttranden, har ett 30-tal tillstyrkt utredningens förslag i vad avser valkretsindelning eller lämnat detsamma utan erinran. Dessa tillstyrkande yttranden är i allmänhet tämligen summariska. I den mån ställningstagandet särskilt motiverats, överensstämmer skälen i stort sett med dem som utredningen åberopat. I flera fall diskuteras lokala indelningsspörsmål. Det torde icke vara anledning att här ingå på dylika tillämpningsfrågor annat än då de berör allmänna principer för indelningen.

Svenska landstingsförbundet, i vars yttrande *landstingen i Gävleborgs, Västerbottens och Norrbottens län* instämt, anför.

Att en reform beträffande valkretsindelningen vid landstingsmannaval är påkallad, framgår av den rundfråga utredningen gjort hos länsstyrelser och hos landstingens förvaltningsutskott. Även enligt landstingsförbundets mening föreligger behov av vissa ändringar härvidlag. På av utredningen anförda skäl finner förbundet, att man för att tillgodose proportionalismens krav icke kan gå så långt, att hela landstingsområdet göres till en valkrets eller att valkretsarna bliva alltför stora. Som grundregel vid valkretsindel-

ningen uppställer utredningen, att landstingsvalkrets skall omfatta en eller flera kommuner. Denna regel är enligt förbundets mening riktig, då det ej bör få förekomma att en kommun delas på olika valkretsar. Utredningen har vidare uttalat, att valkretsarna böra vara så naturliga enheter som möjligt med hänsyn tagen till de på orten förekommande befolkningsförhållandena, samfärdseln och det ekonomiska livet. Samtidigt föreslår utredningen, att indelningen i valkretsar, såvitt angår landsbygden, där så lämpligen ske kan, skall göras efter domsaga eller tingslag. Det undandrar sig förbundets bedömande, huruvida domsaga eller tingslag kan anses som en naturlig enhet ur de synpunkter utredningen anför. Även om praktiska skäl tala för att den nuvarande anknytningen till den judiciella indelningen bibehålles, bör dock vid indelningen hänsyn bl. a. tagas till vad som kan anses utgöra ett naturligt sjukvårdsdistrikt. Att den i gällande lag förekommande hänvisningen till häradsindelningen utgår ur lagen kan förbundet på av utredningen anförda skäl biträda.

Ur synpunkten av största möjliga rättvisa mellan de olika partierna är det självfallet av vikt, att valkretsarna givas en sådan storleksordning, att proportionaliteten får möjlighet att göra sig gällande i skälig utsträckning. En viss minimistorlek å valkrets synes därför alltjämt vara motiverad. Bärande skäl att i detta hänseende frångå den nuvarande gränsen synas icke föreligga. Mera diskutabelt är, huru högt maximigränsen skall sättas. Utredningen föreslår, att den höjes från nuvarande 9 till 11 landstingsmän. Höjningen är relativt liten, men en undersökning, som utredningen gjort, visar, att även om man med en högre siffra når en bättre proportionalitet, skillnaden dock är jämförelsevis obetydlig. Under sådana förhållanden kan förbundet lämna sin anslutning till utredningens förslag.

Vad därefter angår städernas ställning till valkretsindelningen torde enligt förbundets mening goda skäl kunna anföras för att de särbestämmelser för dessa, som tidigare gällt, nu avvecklas. Utredningen har emellertid icke velat gå så långt. Den har nöjt sig med att föreslå, att stad, som har 20 000 invånare, skall bilda egen valkrets. Därmed skulle överensstämmelse vinnas i fråga om minimistorleken för stads- och landsbygdsvalkrets. Förbundet kan acceptera siffran 20 000, helst som den redan 1923 i yttrande över kommunalförfattningssakkunnigas betänkande IV icke haft något att erinra mot nämnda befolkningstal. Att landstingen lämnas full frihet att bestämma, om stad med mindre än 20 000 invånare skall förenas med landsbygd eller annan stad, synes fullt i sin ordning.

Liksom nuvarande lag om landsting upptager även lagförslaget en bestämmelse om att minimistorleken av valkrets, där synnerlig olägenhet i annat fall skulle förefinnas, kan frångås, dock bör sådan valkrets omfatta minst 15 000 invånare. Då syftet med de föreslagna ändringarna är att få till stånd en förstoring av valkretsarna, vore det önskvärt, om mindre valkretsar än de som minimum betraktade ej behövde förekomma. Emellertid torde i speciella fall svårigheter föreligga att utan möjlighet till skapande av mindre valkretsar kunna åstadkomma en ändamålsenlig indelning. Under sådana förhållanden har förbundet intet att erinra mot att denna möjlighet bibehålles.

Några länsstyrelser, som icke velat motsätta sig förslaget, anser att det kunnat övervägas att göra indelningsförändringen mera radikal än utredningen förordat. Sålunda anför *länsstyrelsen i Kristianstads län*, att

det varit av värde om utredning gjorts rörande möjligheten att helt slopa valkretsindelningen; det kunde väl nämligen på förhand ej utan vidare fastslås att ej de lokala intressena skulle kunna tillgodoses även om hela länet utgjorde en valkrets. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* anser det ej sannolikt, att bildandet av avsevärt större valkretsar än utredningen tänkt sig skulle inskränka möjligheterna att i landstingen placera företrädare för skilda orter. Länsstyrelsen ifrågasätter sålunda om över huvud taget anledning finnes att i lagen fixera en övre storleksgräns för landstingsvalkretsarna. Om maximigränsen slopades, skulle man bland annat vinna den fördelen, att en genomförd indelning, som befunnits lämplig, kunde bestå i decennier och ej behöfde ändras efter inträdda växlingar i folk-mängden.

Jönköpings läns landsting yppar viss tvekan på några punkter men motsätter sig icke förslaget.

Vidkommande maximigränsen föreslår utredningen höjning från 9 till 11 landstingsmän. Det synes tveksamt om ej höjning borde ske till 13. Enligt landstingets mening böra nämligen alltför ofta återkommande justeringar, påkallade av folkmängdsändringar, undvikas. Då emellertid landstingen själva bestämma om indelningen i valkretsar, bör nyssnämnda synpunkt kunna tillgodoses, varför något direkt yrkande om maximigränsens förskjutning till 13 landstingsmän ej framföres.

Vidkommande städernas ställning till valkretsindelningen synes det landstinget som om vägande skäl för avskaffande av nuvarande särbestämmelser för dessa finnas. Då emellertid utredningen icke ansett sig kunna gå längre än till att höja gränsen för stads bildande av egen valkrets till 20 000 invånare, avstår landstinget från särskilt yrkande och åtnöjer sig med nyss givna allmänna uttalande.

Samma landsting anför, att praktiska skäl givetvis kan tala för att man för landsbygdens del bibehåller den nuvarande anknytningen till den judiciella indelningen — domsaga, tingslag — men understryker samtidigt betydelsen av att hänsyn tages till den naturliga indelning, som de olika sjukvårdsområdena, anknutna till de större kroppssjukhusen, inom ett landstingsområde utgör.

Helt avstyrkande till utredningens förslag ställer sig två landsting. *Stockholms läns landsting* säger sig icke ha funnit att genom utredningen framkommit tillräckligt starka skäl för ändring i gällande grunder. *Kristianstads läns landsting* uttalar sig på liknande sätt och avstyrker likaledes förslaget.

I några yttranden påyrkas att valkretsindelningen skall slopas eller att maximigränsen för valkrets storlek skall borttagas eller höjas.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anför.

Länsstyrelsen anser för sin del, att valkretsindelningen vid landstingsval borde kunna slopas. De av utredningen åberopade skälen mot denna ståndpunkt äro enligt länsstyrelsens mening icke av sådan styrka, att de böra

utgöra hinder för en dylik reform. Kravet på att olika delar av landstingsområdet böra erhålla en skäligen representation i tinget torde kunna tillgodoses av de politiska partier, som deltaga i valet. Det ligger uppenbarligen i ett partis eget intresse att uppställa en kandidatlista, som tillgodoser kravet på en allsidig lokal representation. Genom att slopa valkretsindelningen tillgodoses kravet på proportionell rättvisa och undviks slumpmässiga avvikelser till det ena eller andra partiets förmån vid fördelning av mandaten. Genom en sådan reform skulle valmetoden icke få samma stora betydelse som den måste få om valkretsindelningen endast göres till föremål för en begränsad omläggning i riktning mot större valkretsar.

Länsstyrelsen i Stockholms län föreslår, att valkrets som består av mer än en kommun skall — även om särskilda skäl icke är för handen — kunna bildas såvida folkmängden ej uppgår till 75 000 invånare.

Att maximigränsen skall helt borttagas yrkas av *länsstyrelsen i Södermanlands län*; förutsättningen för yrkandet är att utjämningsförfarande icke införes. Även *Södermanlands läns landsting* anser att maximibegränsning icke bör finnas. Så långt som till ett yrkande på att varje landstingsområde skall utgöra en valkrets vill landstinget dock icke gå. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* skisserar för sitt läns vidkommande en indelning, som förutsätter att maximigränsen höjs i förhållande till utredningens förslag. *Skaraborgs läns landsting* anser det vara tveksamt om maximigränsen bör sättas till 11 mandat eller höjas därutöver. Landstinget säger sig ha svårt att inse olägenheten av en höjning. *Göteborgs och Bohus läns landsting* föreslår att maximigränsen sättes till 12 mandat.

Att stad och land bör likställas i indelningshänseende yrkas av två landsting. *Skaraborgs läns landsting* anser att det knappast längre finns några bärande skäl för att de för städerna gällande särbestämmelserna över huvud taget skall bibehållas. *Västmanlands läns landsting* yttrar.

Landstinget anser sig i likhet med kommittén böra utgå ifrån att landstingsmannavalen även i fortsättningen kommer att förrättas enligt en proportionell valmetod. Varje sådan metod förutsätter att valkretsarna icke äro mindre än att de ge möjlighet för olika meningsriktningar att erhålla mandat. Landstinget har därför icke något att invända emot den av kommittén föreslagna huvudregeln om ett minimiantal av fem. När det gäller städerna synes emellertid kommittén ha förbisett att de proportionella valmetoderna också förutsätter att antalet mandat i varje valkrets får en övre gräns. Saknas en sådan, måste man befara att valen kommer att urarta till en konkurrens mellan småkottier, som ha utsikt att bli representerade tack vare den omständigheten, att antalet röster som erfordras för ett mandat sjunker till endast några få procent av de röstberättigade. Landstinget måste således bestämt hävda att om antalet mandat för landsbygden begränsas till 11, samma begränsning införes även beträffande stadsvalkretsar. En sådan bestämmelse skulle också medföra en i hög grad önskvärd likformighet i fråga om städernas och landsbygdens behandling. Landstinget vill framhålla att sedan flera stadsbildningar, som till arealen äro större än de flesta landskommuner och i vissa fall större än de flesta landstingsvalkretsar, kommit till stånd, det icke finns behov av differentierande

bestämmelser för stad och landsbygd i detta hänseende. I detta sammanhang bör det övervägas huruvida de redan nu existerande bestämmelserna om stads uppdelning i valkretsar för val av stadsfullmäktige kan jämkas så, att gränserna för landstingsvalkrets och stadsfullmäktigevalkrets alltid sammanfalla.

Slutligen kan nämnas, att *länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Älvsborgs läns landsting* förklarar att frågan om valkretsindelning icke kan bedömas isolerad från frågan om valmetoden och därför icke tar ställning till utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* påpekar likaledes sambandet mellan nyssnämnda båda frågor och inskränker sig till att framhålla att en ökning av möjligheterna att inrätta större valkretsar är välbetänkt och ändamålsenlig.

Valmetoden.

Som nämnts har utredningen ansett att slutlig ställning till frågan om valmetoden bör tagas först i samband med den definitiva utformningen av valordning för andrakammarvalen. Av remissinstanserna ansluter sig över trettio antingen uttryckligen till denna mening eller avstår från yttrande i frågan under hänvisning till att utredningen icke framlagt något förslag. De som förklarar sig gilla utredningens ställningstagande understryker i allmänhet vikten av att samma valsystem gäller för landstingsval och andrakammarval.

Länsstyrelsen i Gotlands län, som tillhör ifrågavarande grupp och förklarar sig icke kunna nu taga ställning till spørgsmålet om valmetod, tillfogar emellertid att av de utav utredningen diskuterade metoderna någon av de jämkade metoderna I (1,25) och II (1,3) är att föredraga.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anför.

Önskvärdheten av att, om möjligt, samma valmetod kommer till användning vid val till riksdagens andra kammare, landsting och av olika slags fullmäktige bör framhållas. För allmänheten måste det te sig som mest enkelt och naturligt, att väljarnas röster tagas i beräkning efter samma principer vid samtliga allmänna val. Härtill kommer, att myndigheternas och partiernas arbete skulle underlättas, om samma valmetod komme att tillämpas vid samtliga direkta val.

För att förverkliga dessa allmänna önskemål kunna flera olika lösningar tillgripas. Man kan således antingen ändra på valkretsindelningen eller på valmetoden. Men även en kombination av dessa båda åtgärder kan tänkas och det tycks vara en sådan lösning med större valkretsar och någon jämkad uddatalsmetod, som närmast föresvävat utredningen. Frågan om tilläggsmandat kan också övervägas.

En höjning av valkretsarnas storlek på sätt utredningen förordad och en övergång till någon jämkad uddatalsmetod torde åtminstone kunna förväntas medföra något bättre proportionalitet i landstingen än nuvarande valsätt. Med hänsyn härtill har länsstyrelsen icke något att erinra mot ett genomförande av utredningens förslag.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anför, att den i sitt yttrande över utredningens betänkande rörande valsättet vid val till riksdagens andra kammare ansett, att Droops metod varit att föredraga framför andra då ifrågasatta valmetoder. Länsstyrelsen är av den uppfattningen att denna metod skulle vara att föredraga jämväl vid landstingsvalen. Då emellertid även de jämkade uddatalsmetoderna kan anses innebära tillfredsställande lösningar av valsätsfrågorna och då utredningen icke tagit slutlig ställning till vilken metod som bör tillämpas vid landstingsvalen, godtar länsstyrelsen vad utredningen nu anfört i valsätsfrågan.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län förordar likformighet mellan landstingsvalen och andrakammarvalen i fråga om valmetoden. Man bör välja en metod som är lättförståelig även för väljarna. Från denna utgångspunkt är den rena uddatalsmetoden att föredraga. I övrigt saknar länsstyrelsen anledning att ingå på bedömande av de olika metoderna.

Två landsting avstyrker ändring av den nu gällande valmetoden. *Stockholms läns landsting* anser att utredningen icke visat tillräckligt starka skäl för ändring av gällande grunder för mandatfördelningen. *Västmanlands läns landsting* anför.

På en proportionell valmetod, avseende kommunala val måste man uppställa ett bestämt krav. Den skall vara så beskaffad, att den oförändrad kan begagnas vid alla kommunala val och vid val inom de kommunala församlingarna. Att begagna flera proportionella valmetoder kan endast bli en källa till ständiga misstag och missförstånd. Något behov av flera proportionella valmetoder finnes dessbättre heller icke ur kommunala synpunkter. De sakkunniga ha heller icke ens försökt visa att de kommunala valen till sin natur äro så olika, att de skulle kräva en omständlig och förvillande differentiering av valmetoden. Den mindre avvikelse, som nu finnes i sammanräkningsförfarandet vid val inom kommunala församlingar, torde böra tillrättläggas, så att den helt överensstämmer med den som tillämpas vid de allmänna valen till landstingen och primärkommunernas fullmäktigeförsamlingar. Bli dessa ändringar verkställda, finnes från kommunernas sida icke någon ytterligare önskan om förändringar. En 40-årig erfarenhet har visat, att den nuvarande ordningen fungerar väl. De obetydliga avvikelser från vad som kan anses vara full proportionalitet, som kommittén redovisar, bestyrker även att den nuvarande ordningen ur rättvisesynpunkt fyller alla rimliga krav.

De sakkunniga eftersträva även en metod som kan göra kartellerna överflödiga. Huruvida någon sådan metod kan konstrueras undandraget sig landstingets bedömande. Att den jämkade uddatalsmetod, som prövades vid 1952 års andrakammarval misslyckades i detta hänseende är redan bevisat, bl. a. med exempel från Gotlands läns valkrets. Valsiffrorna från ett antal valkretsar där det största partiet har mer än hälften av alla avgivna röster, visa också att de mindre partierna erhålla en mycket bredare säkerhetsmarginal för sina mandat om de gå i kartell, än om de avstå från kartell. Enligt all hittillsvarande erfarenhet kommer detta att innebära att kartellerna kommer att begagnas i stor omfattning därest denna valmetod stadfästes för de allmänna valen. Om landstinget sålunda redan av denna

anledning måste avstyrka ett ur kommunala synpunkter helt omotiverat experimenterande med nya valmetoder, finnes även ur andra allmänna synpunkter giltiga skäl att avråda från tillämpning av någon form av uddatalsmetod. Alla sådana metoder förutsätta att man sätter in en spärregel. Avstår man från spär betyder uddatalsmetoden nästan undantagslöst, att en minoritet av väljare kan tillsätta majoriteten av de valda. Varje spärregel betyder å andra sidan att den för tillfället härskande majoriteten utövar ett godtycke mot minoriteten. Man måste därför förutsätta att spärregeln kommer att bli föremål för ständiga attacker från de partier, vars storlek medför, att de ständigt måste känna sig hotade av spärren. I hela den diskussion, som förts om huruvida spärren skall sättas in vid 1,25, 1,3 eller 1,4 eller något annat lika godtyckligt valt tal, har det också framskymtat att man kan »ändra efter behov». Landstinget avstyrker bestämt införande av en valmetod, som skulle medföra en långvarig och svårbotad förtroendekris inom vårt offentliga liv.

Landstinget vill vidare fästa uppmärksamheten på det orimliga i att landstingsvalkretsarnas storlek och valsättet till landstingen skulle helt underordnas hänsynen till förstakammarvalen, en uppgift som landstingen ha att utöva en gång vart åttonde år, med bortseende från vad som är praktiskt och hävdvunnet för de många viktiga uppgifter landstingen ha att årligen taga befattning med. Skulle statsmakterna icke kunna tolerera den obetydliga avvikelser från full riksproportionalitet i första kammarens sammansättning, som den nuvarande valmetoden medför, torde valen av ledamöter i första kammaren böra anförtros åt annat valkollegium än landstingen.

Ett positivt uttalande om viss valmetod göres av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som yttrar.

För att exakt kunna bedöma hur de olika jämkade uddatalsmetoderna tillgodose kravet på proportionalitet skulle man behöva göra en mera detaljerad analys än vad de i betänkandet redovisade totaljämförelserna innebära. Länsstyrelsen har icke haft tillfälle att göra en sådan vidlyftig matematisk operation, men vill framhålla att det förefaller som om antingen uddatalsmetoderna II och III eller Droops metod bör kunna komma till användning. Den droopska metoden garanterar en — totalt sett — mindre avvikelse från den fullständiga proportionaliteten än uddatalsmetoderna II och III. Då emellertid den droopska valmetoden på grund av sin utformning måste anses ohanterlig och tidsödande att praktiskt tillämpa och skulle kunna förorsaka en ytterligare försening av röstsammanräkningen, har länsstyrelsen ansett sig böra förordna att någon av uddatalsmetoderna II och III kommer till användning vid landstingsvalen.

Några länsstyrelser uttalar sig för användande av utjämningsystem. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anför att oavsett huruvida d'Hondts regel ersättes med någon annan av de av utredningen undersökta fördelningsreglerna eller ej kan det ofta inträffa att i de särskilda valkretsarna betydande minoritetsgrupper blir utan motsvarande representation. Länsstyrelsen anser därför att man — i första hand genom någon lämplig mandatutjämningsmetod — nu bör bringa frågan om valsättet till en lösning, som i högsta möjliga grad tillgodoser kravet på proportionell rättvisa.

Därvid bör samma principer följas beträffande andrakammar- och landstingsval.

Länsstyrelsen i Östergötlands län förklarar sig icke vara beredd att nu taga ställning till frågan om valsättet, detta emedan likformighet bör råda med andrakammarvalen och metoden för dessa val icke blivit definitivt bestämd. Rent principiellt finner länsstyrelsen dock det valsätt vara att föredraga, som ger det ur proportionalistisk synpunkt jämnaste och mest rättvisa resultatet. I detta avseende torde det i Danmark använda valsättet med tilläggsmandat uppfylla högt ställda anspråk och vara övriga av utredningen behandlade metoder klart överlägset.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anför.

Länsstyrelsen anser, att valsättet till landstingen bör utformas på ett sådant sätt att det garanterar största möjliga rättvisa mellan partierna. Med utgångspunkt härifrån och under förutsättning att valkretsindelningen ej slopas, kan länsstyrelsen icke dela kommitténs betänkligheter mot varje system byggt på principen om tilläggsmandat. Det torde dock vara ostridigt, att intet annat valsätt ger ett proportionellt lika jämnt och rättvist utslag som tilläggsmandatsystemet. Detta system torde även utgöra den bästa metoden då det gäller att göra karteller överflödiga. Valmetoden blir visserligen mera komplicerad men komplikationerna torde dock kunna reduceras och svårigheterna undanröjas. Utredningen söker genom vissa exempel belysa de ojämnheter, som kunna uppstå i de enskilda valkretsarna vid ett utjämningsystem, men dessa ojämnheter torde kunna begränsas genom införande av spärrbestämmelser. Därigenom skulle man även kunna motverka ökad partisplittring. Utredningens invändning, att en begränsning av rätten att erhålla tilläggsmandat synes strida mot principerna för ett utjämningsystem, synes alltför teoretisk. Det torde icke vara nödvändigt att av principiella skäl driva utjämningsystemet så långt, att olägenheter ur andra synpunkter måste uppstå.

Skulle det emellertid visa sig omöjligt att nå fram till en lösning av valsättsfrågan enligt systemet med tilläggsmandat torde man böra välja en lösning enligt den modifierade uddatalsmetodens principer. Av utredningen verkställda beräkningar utvisa emellertid att talet 1,4 som första divisor är för stort. Ett ur proportionell synpunkt bättre resultat åstadkommes, om man använder den av utredningen såsom jämkad uddatalsmetod I betecknade metoden med talet 1,25 som första divisor. — — —

Länsstyrelsen anser dock i likhet med utredningen att vissa skäl tala för att samma valmetod bör gälla vid andrakammar- och landstingsval. Slutlig ställning till detta spørsmål torde böra tagas först i samband med den definitiva utformningen av valordningen för valen till riksdagens andra kammare.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län förordar utjämningsystem med tilläggsmandat och anför vidare.

En av majoritetens invändningar mot ett utjämningsystem är den, att ett sådant skulle bli alltför komplicerat i tillämpningen. När det gällde valordningen vid andrakammarvalen hävdade länsstyrelsen, i skrivelse den 30 januari 1952, samma mening. Beträffande landstingsvalen åter torde metoden icke behöva bli av samma invecklade art, då det ju här blir fråga om

en och samma sammanräkningsmyndighet för utseende av innehavare av mandat och av tilläggsmandat. Ej heller synes man böra fästa avgörande vikt vid den försvagning av valens karaktär av personval, som metoden eventuellt kunde innebära; denna valkaraktär torde redan till stor del få anses ha gått förlorad därigenom att röstning numera i mycket stor utsträckning sker på parti i stället för på person. Länsstyrelsen kan ej heller dela utredningens uppfattning om angelägenheten av att samma valmetod gäller för andrakammar- och för landstingsval. Övervägande skäl synas sålunda tala för en tillämpning av här berörda valsystem vid landstingsval.

Av övriga av utredningen undersökta och diskuterade valmetoder överensstämmer den s. k. rena uddatalsmetodens utslag bäst med den fullständiga proportionaliteten. Denna metod har utredningen ansett vara icke godtagbar, då den skulle gynna uppkomsten av småpartier samt kunna leda till partisprängningar. Så är otvivelaktigt fallet, men länsstyrelsen ifrågasätter om detta har någon större betydelse för landstingens vidkommande. Här är ju icke fråga om regeringsunderlag eller garantier för en funktionsduglig regering. Därest en spärr ändock skulle anses nödvändig, bör denna göras så liten som möjligt. Avvikelse från kravet på proportionell rättvisa åt partierna bör nämligen ske endast av tvingande skäl.

Slutlig ställning till frågan om lämpligaste uddatalsmetod synes emellertid icke kunna tagas, förrän beslut fattats om principerna för valkretsindelningen. Ju mindre valkretsarna göras, desto starkare måste i den proportionella rättvisans intresse framhållas kravet på att den första divisorn eller spärren icke göres för stor. Skulle den av länsstyrelsen förordade metoden med tilläggsmandat däremot komma att genomföras, torde av denna anledning ändring i gällande valkretsindelning överhuvud icke vara påkallad.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län förordar utjämningsystem med tilläggsmandat eller — i fråga om de av utredningen diskuterade metoderna — jämkad uddatalsmetod med lägre första divisor än 1,4.

Frågan om valmetod för de kommunala fullmäktigvalen beröres i några yttranden. Som förut nämnts framhåller *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* önskvärdheten av att om möjligt samma valmetod kommer till användning vid val till riksdagens andra kammare, landsting och av olika slags fullmäktige. Samma uppfattning har *länsstyrelserna i Gävleborgs och Kopparbergs län*. Sistnämnda länsstyrelse anför.

Att tillämpa olika metoder vid de kommunala fullmäktigvalen och landstingsvalen måste enligt länsstyrelsens mening framstå som mindre tilltalande. Då båda valen ske samtidigt, skulle det givetvis för väljarna framstå som svårförklarligt, att deras röster vid det ena valet toges i beräkning efter vissa principer, medan vid det andra valet andra principer tillämpades. Mot ett sådant förfarande talar också det förhållandet, att även fullmäktige i städer, som ej deltaga i landsting, komma att utses enligt annan metod än landstingens ledamöter. Eftersom dessa fullmäktige liksom landstingen deltaga i val av ledamöter av riksdagens första kammare, måste det framstå som egendomligt att förstakammarledamöterna från vissa delar av landet skulle utses enligt ett valsystem och i andra delar av landet enligt ett annat. Med hänsyn till dessa omständigheter synes böra utredas,

huruvida icke enhetliga regler böra kunna uppställas för samtliga kommunala val.

Av vad tidigare sagts framgår, att *Västmanlands läns landsting* anser en och samma valmetod böra komma till användning vid alla kommunala val, även sådana inom de kommunala församlingarna.

Departementschefen.

Den provisoriska valordning, som tillämpades vid 1952 års allmänna val till riksdagens andra kammare, tillkom i syfte att utpröva ett system för mandatfördelning vid proportionella val, vilket bättre än den hittills för dessa val tillämpade d'Hondtska regeln uppfyllde berättigade krav på att ge ett proportionellt rättvisande resultat och därmed göra bruket av karteller onödigt. Såsom anfördes i den proposition, varigenom förslag till nämnda provisoriska valordning förelades riksdagen, hade det allmänt betraktats som en olägenhet att kartellväsendet kommit att få den vidsträckta tillämpning vid andrakammarvalen som varit fallet. Från allmän synpunkt kan mot kartellbildning invändas att den mången gång innebär att ett samgående uteslutande av valtaktiska skäl äger rum mellan partier, vilka i fråga om politisk inriktning så skiljer sig från varandra, att samverkan mellan dem icke framstår som naturlig. För väljarna kan i sådana fall kartellbildning medföra att de nödgas stöda ett parti, vars politik de ogillar i väsentliga frågor. Härtill kommer att samgående i kartell kan medföra avsevärda ojämnheter i mandatfördelningen mellan partierna inom kartellen.

Samtidigt med att man alltså för att göra kartellerna onödiga önskade förbättra metoden för mandatfördelning hade man uppmärksamheten riktad på att en för långt driven proportionalitet i sin tur innebär olägenheter, i det att den i alltför hög grad gör det möjligt för mindre partier att förvärva mandat och därför innebär risk för partisplittring. Likaså beaktades att vissa diskuterade metoder, som otvivelaktigt skulle ge ett i erforderlig grad rättvist resultat, innebar att valets lokala anknytning i viss mån skulle gå förlorad genom att kontakten mellan väljarna och de valda minskades eller eljest partihänsyn komme att alltför mycket dominera på bekostnad av de personliga momenten eller genom att utslagen i valkretsarna förlorade i betydelse.

Ur i huvudsak de nu nämnda förutsättningarna framkom det provisoriska valsystemet, som utgjordes av en jämkad uddatalsmetod med första division 1,4, d. v. s. den metod som folkomröstnings- och valsätsutredningen i sitt nu ifrågavarande betänkande betecknat såsom jämkad uddatalsmetod III. Jämsides med att denna metod infördes för valperioden 1953—1956 borttogs för samma tid möjligheten till teknisk valsamverkan genom an-

vändande av kartell- och fraktionsbeteckningar. Att det nya valsystemet gjordes provisoriskt berodde på en önskan att pröva dess verkningar i praktiken innan ett definitivt beslut fattades.

En förbättrad proportionalitet i valutfallet kan uppnås — utom genom ändring av fördelningsmetoden — genom att öka antalet mandat i valkretsarna, d. v. s. i allmänhet utvidga dessa, eller helt slopa valkretsindelningen. I detta hänseende gick man vid 1952 års reform av andrakammarvalen icke längre än att man genom en ändring av riksdagsordningen sörjde för att i framtiden icke alltför få mandat — i allmänhet ej under fem — kommer att finnas i kretsarna.

Under senare tid har vid flera tillfällen i riksdagen framförts förslag, som syftat till att även vid landstingsvalen bättre tillgodose proportionalitetssynpunkten. Två reformvägar har berörts i dessa förslag, nämligen dels en förstoring av valkretsarna och dels en ändring av fördelningsmetoden till någon form av utjämningsförfarande. — Det har ansetts lämpligt att frågan om reformering av det proportionella valsättet vid landstingsvalen utreddes av folkomröstnings- och valsätsutredningen, vilken tidigare fått i uppdrag att göra motsvarande undersökning för andrakammarvalens del.

Det synes mig rent principiellt följdriktigt, att en så genomgripande reform av andrakammarvalen som att borttaga förutsättningen för kartellväsendet följes av en motsvarande ändring för landstingsvalens del, detta bl. a. med tanke på landstingens uppgift att välja ledamöter av första kammaren. Jag anser även att en sådan ändring beträffande andrakammarvalen och landstingsvalen om möjligt bör föranleda motsvarande ändring beträffande fullmäktigvalen i kommunerna. Hittills har man eftersträvat, att den proportionella valmetoden skall vara i huvudsak densamma vid alla de nu nämnda slagen av val. Icke minst ur praktisk synpunkt har en sådan likformighet varit en stor fördel.

Vid sin prövning rörande verkningarna av det gällande valsystemet vid landstingsvalen har utredningen funnit att detta, tillämpat i förening med karteller, fungerat tämligen väl om hänsyn blott togs till proportionalitetskravet. I vissa fall har dock påfallande ojämnheter i mandattilldelningen till partierna inträffat. Kartellväsendet har vid landstingsvalen efter hand fått en i stort sett lika omfattande tillämpning som fallet var i fråga om andrakammarvalen före 1952 års ändring. Kartellernas betydelse framgår av att vid de tre senaste landstingsvalen samgående i kartell medfört en omfördelning av partiernas representation med omkring 90 mandat för varje val. För utredningen har det varit ett väsentligt intresse att ordningen för valen utformas på ett sådant sätt att erforderlig proportionalitet vinnes utan att kartellbildning behöver tillgripas. — För egen del finner jag av utredningens här förut återgivna siffermaterial och analys av det nuvarande systemets verkningar klart framgå att valsättet vid lands-

tingsvalen behöver reformeras för att vinna det nyssnämnda syftet. Av samma uppfattning är så gott som alla remissmyndigheterna.

Liksom i fråga om andrakammarvalen har utredningen anvisat två vägar på vilka man kan nå fram till en i proportionellt hänseende godtagbar mandatfördelning utan användande av karteller: utvidgning av valkretsarna och införande av ny fördelningsmetod. I båda fallen kan man — om man blott har proportionalitetskravet för ögonen — komma mycket långt i exakthet. Genom att göra valkretsarna mycket stora eller helt slopa valkretsindelningen eller genom att vid mandatfördelningen tillämpa utjämningsförfarande kan en hög grad av matematisk rättvisa åstadkommas. Utredningen har emellertid ej velat förordra så långt gående lösningar. Anledningen är de förut berörda olägenheter — avsteg från principen om lokal representation, eftersättande av utslagen i valkretsarna — som då skulle uppkomma. Utredningen, som alltså avvisat tanken på utjämnings-system, har förordat en försiktig utvidgning av valkretsarna. I fråga om fördelningsmetoden har utredningen avstått från att framlägga något förslag.

På de av utredningen anförda skälen ansluter jag mig till utredningens uppfattning att en valkretsindelning alltjämt bör bestå och att en mycket stor utvidgning av kretsarna icke bör ske liksom att utjämningsförfarande ej bör tillämpas. I fråga om valkretsindelningen delas utredningens ifrågasvarande mening av de allra flesta remissmyndigheterna. Beträffande utjämningsförfarande kan jag särskilt åberopa, att 1952 års beslut innebar att en dylik valmetod för andrakammarvalen underkändes och att skälen härför gör sig gällande även i förevarande sammanhang.

Då det för utredningen gällt att utforma förslag till nya regler om valkretsindelning, har utredningen till en början upprättat två utkast till indelning, betecknade A och B. Utkast A innebär att nuvarande antalet valkretsar, nämligen 193, minskats till 159. Enligt utkast B har förstoringen av kretsarna drivits än längre; antalet är enligt detta utkast 139. Utkasten är att betrakta såsom principlösningar, som icke gör anspråk på att i varje detalj utgöra den lämpligaste utformningen. Med hänsyn till sin inställning att valkretsarna bör utgöra så naturliga enheter som möjligt i fråga om befolkningsförhållandena, samfärdseln och det ekonomiska livet och till de föreliggande faktiska möjligheterna till utvidgning har utredningen stannat för att förordra att en omreglering icke bör sträckas längre än att i huvudsak de riktlinjer följs, som lagts till grund för utkast A. I enlighet härmed och på grund av överväganden, för vilka jag tidigare redogjort, har utredningen uppgjort sitt förslag till ändring av landstingslagens regler om valkretsindelning. Förslaget innebär i huvudsak följande.

Den nuvarande regeln om tilldelningen av mandat till valkretsarna bibehålles oförändrad. För varje krets skall alltså utses en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000.

— Liksom f. n. skall indelningen, såvitt avser landsbygden, där så lämpligen kan ske verkställas efter domsaga eller tingslag. Den nuvarande hänvisningen till häradsindelningen har däremot borttagits. — Den nuvarande allmänna minimigränsen för valkretsarnas storlek har bibehållits och utvidgats till att avse även stad som utgör egen valkrets. Gränsen är bestämd på det sätt, att varje valkrets skall ha sådan storlek att där kommer att utses minst fem landstingsmän. Detta innebär att landstingskretsar med mindre folkmängd än 20 000 icke skall bildas. Från regeln göres emellertid liksom i gällande rätt undantag för det fall att det skulle medföra synnerlig olägenhet att följa regeln. I dylikt fall får mindre valkrets bildas, dock ej mindre än att invånarantalet är minst 15 000. — Utredningen bibehåller systemet att maximibegränsa sådana valkretsar, som icke utgöres av en ensam kommun. Gränsen har emellertid höjts från nuvarande 9 till 11 mandat, innebärande att valkrets kan ha en folkmängd på intill 55 000 invånare. Även i fråga om maximibegränsningen medgives undantag; förutsättningen är här att särskilda skäl föreligger. För stad liksom för annan kommun, som utgör egen valkrets, gäller ingen maximering. — Beträffande stad har i förslaget gjorts den ändringen i förhållande till gällande rätt, att det befolkningstal, vid vilket stad skall bilda egen valkrets, höjts från 15 000 till 20 000. Regeln har vidare försetts med undantag för det fall att särskilda skäl talar för att med staden sammanföra ytterligare kommuner till en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 20 000 skall enligt förslaget förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets. Sistnämnda stadgande företer den skiljaktigheten i förhållande till vad som nu gäller, att bildandet av flerstadsvalkretsar icke givits principiellt företräde framför sammanläggning av stad med landsbygd. Såsom förut nämnts kan undantagsvis även stad med ett invånarantal på mellan 15 000 och 20 000 utgöra egen valkrets.

Av de 47 remissinstanser, som inkommit med yttrande, har ett 30-tal tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat detsamma utan erinran. Detta innebär dock icke alltid att man givit sin anslutning även till den skisserade tillämpning av förslaget som innefattas i utkastet A. Ett par landsting avstyrker förslaget helt eftersom ändring anses onödig. I övrigt yrkas i några yttranden att maximigränsen skall höjas eller borttagas och från ett par håll att skillnaden i indelningshänseende mellan land och stad skall helt slopas. I tre remissvar anföres att frågan om valkretsindelningen ej kan bedömas isolerad från frågan om en reform av valmetoden.

Förut har jag förklarat att jag ansluter mig till utredningens uppfattning att en utvidgning av valkretsarna bör ske med en viss försiktighet, så att icke valens lokala anknytning går förlorad. Kretsarna bör vidare i möjligaste mån utgöra naturliga enheter. Enligt min mening har utredningen gjort en i stort sett lämplig avvägning, då den på grundval av de i lagförslaget återgivna riktlinjerna såsom principlösning upprättat

utkast till en indelning i 159 valkretsar. Såsom utredningen visat vinnes genom en sådan förstoring en avsevärd förbättring i proportionellt hänseende vid fördelning av mandat enligt den nu tillämpade d'Hondtska regeln. Å andra sidan går förstoringen icke så långt att de nyss nämnda nackdelarna med mycket stora kretsar behöver uppstå. Jag anser därför att man bör eftersträva en indelning av i stort sett den karaktär som anges i utkast A. Härmed har jag givetvis icke velat uttala mig om detaljerna i detta utkast.

Såsom utredningen anfört är icke en valkrets förstoring enligt ifrågavarande riktlinjer tillfyllest för att vid valen undanröja förutsättningen för kartellväsendet. Reformen måste därför kombineras med en ändring av valmetoden. Senare kommer jag också att förorda en sådan ändring. För att uppnå det avsedda syftet kan emellertid även andra möjligheter tänkas än dem som återges i betänkandet. Jag har låtit pröva olika sådana lösningar och därvid funnit att man vid en ändring beträffande valkretsindelningen lämpligen kan gå något längre än utredningen föreslagit. På några punkter vill jag därför föreslå ändring i utredningens lagförslag utan att dock detta innebär att den allmänna karaktären av indelningsreformen ändras.

Ökning av antalet mandat i en valkrets kan ske antingen genom att vidga kretsen och därigenom öka befolkningstalet, som ju ligger till grund för mandattilldelningen, eller genom att vid oförändrat befolkningstal ändra grunderna för tilldelningen av mandat. Utredningen har, såsom framgår av vad jag förut sagt, prövat möjligheten att låta tilldelningen ske så, att varje valkrets erhåller ett mandat jämte, efter befolkningstal, ett mandat för varje fullt tal av 4 000. Detta skulle emellertid leda till en så avsevärd ökning av antalet ledamöter i de olika landstingen att utredningen icke velat förorda en sådan ändring, ehuru utredningen ansett att för de minsta landstingen någon förstärkning från vissa synpunkter kunde anses önskvärd. Ett sätt att åstadkomma en mindre ökning, mot vilken inga sådana betänkligheter gärna kan hysas, är att låta tilldelningen ske, icke som nu efter fullt 5 000-tal, utan efter påbörjat tal av 5 000. Därigenom skulle varje valkrets erhålla ett mandat mer än enligt den nuvarande regeln. Även en sådan ökning av mandattalet är givetvis ägnad att påverka fördelningen i sådan riktning att kartellväsendet förlorar i betydelse. Jag förordar att reglerna om mandattilldelning till valkrets ändras så, att i valkrets skall utses en landstingsman jämte, efter folkmängden, en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000.

Som nämnts föreslår utredningen en minimigräns för valkretsarna å 5 mandat, motsvarande enligt utredningens tilldelningsregel ett befolkningstal av 20 000. Till begränsningsregeln har knutits ett undantagsstadgande för speciella fall. De i utkast A upptagna valkretsarna håller sig emellertid i allmänhet betydligt över 20 000-gränsen. Merendels uppgår befolkningstalet till över 25 000. Undantag utgör ett tjugotal städer eller valkretsar

bildade av flera städer och vidare några få landsbygdsvalkretsar. Av de senare är två belägna på Gotland, där speciella förhållanden råder, och tre i Norrland. — Eftersom jag anser att utkast A utgör en i princip lämplig lösning finner jag det angeläget att lagreglerna utformas så, att i allmänhet icke mindre valkretsar bildas än som förutsatts i ulkastet. På grund härav vill jag föreslå, att minimigränsen för valkrets, som icke utgöres av en stad, sättes till 25 000 invånare. Med hänsyn till den nyssnämnda jämkningen av tilldelningsregeln bör i lagen minimigränsen anges så, att i valkrets, som här avses, skall utses minst sju landstingsmän. Den av utredningen föreslagna undantagsregeln innebär, att om iakttagandet av bestämmelsen om minimigräns skulle medföra synnerlig olägenhet, så får område med lägre invånarantal, dock minst 15 000, utgöra valkrets. Även enligt min mening är det erforderligt att i särskilda fall kunna gå ned under den vanliga minimigränsen. Detta kan t. ex. komma att visa sig nödvändigt inom glesbebyggda trakter, där tillämpning av huvudregeln skulle innebära att valkretsen fick en alltför stor geografisk utsträckning. Jag förordar därför att det stadgas, att om särskilda skäl därtill äro, område med mindre folkmängd än som eljest fordras må utgöra valkrets, men att dylik krets dock skall ha mer än 15 000 invånare. Vid prövningen huruvida i ett visst fall särskilda skäl föreligger för tillämpning av undantagsregeln bör även viss hänsyn kunna tagas till ett önskemål att bevara en bestående valkrets, som väljarna vid tidigare val vant sig vid att räkna med, särskilt om valkretsens invånarantal ligger nära det i lagen föreskrivna minimumtalet.

Utredningens maximiregel, att utan särskilda skäl kommuner gemensamt icke må utgöra en valkrets där flera än elva landstingsmän skall utses, innebär att en sådan sammansatt krets kan uppgå till 55 000 i befolkningstal men i allmänhet icke mer. Av skäl som jag förut anfört anser jag mig icke kunna förorda att maximibegränsningen slopas. Jag finner den av utredningen föreslagna gränsdragningen i huvudsak lämplig. Med hänsyn till höjningen av minimigränsen finner jag det emellertid motiverat att höja även maximigränsen något. Jag förordar att den bestämmes till 13 mandat.

Beträffande indelningsreglerna för stad kan jag ansluta mig till utredningens förslag. Vad jag förut sagt om möjligheten att tillämpa undantagsregeln för att i speciella fall trots bestämmelsen om minsta invånarantal bevara en vid tidigare val använd valkrets gäller naturligtvis även här.

I övrigt anser jag utredningens lagförslag i sak lämpligt och förordar därför att det genomföres. Såsom utredningen anfört är det önskvärt att en ny indelning i enlighet med de nya reglerna kan tillämpas redan vid landstingsvalen innevarande år. Med tanke på att nya regler om valkretsindelning kunde komma att införas och att därför jämkningar i bestående indelning, som enligt huvudregeln i 12 § landstingslagen skulle beslutas vid lagtima möte 1953, kunde komma att visa sig helt onyttiga meddelades

genom lag den 22 maj 1953 (nr 271) generellt anstånd med att besluta jämkningar till urtima möte sist före april månads utgång 1954. De nu föreslagna ändringarna i landstingslagen bör därför träda i kraft så tidigt, att de kan tillämpas vid urtima möten inom nämnda tid.

Jag övergår nu till frågan om införande av en ny valmetod.

Utredningen har efter ingående prövning av olika tänkbara fördelningsmetoder förklarar, att envar av de jämkade uddatalsmetoderna I, II och III (med resp. 1,25, 1,3 och 1,4 som första divisor) samt Droops metod från olika utgångspunkter kan anses lämplig att ersätta den hittills tillämpade d'Hondtska fördelningsregeln. Utredningens närmare beskrivning av dessa fyra metoder och de avseenden i vilka den ena eller andra av dem kan anses äga ett visst företräde har jag redogjort för i det föregående.

Under förarbetena till den år 1952 genomförda provisoriska valmetoden för andrakammarvalen diskuterades ett antal olika fördelningsregler. I propositionen uttalades, att olika meningar och stor tveksamhet gjort sig gällande inom utredningen och bland remissmyndigheterna och att det därför syntes vanskligt att slutgiltigt taga ställning till spørsmålet hur valsättet borde vara utformat för framtiden. Den metod som i propositionen förordades — nämligen uddatalsmetoden med inlagd spärr för första mandatet bestående i att första divisorn höjts till 1,4 — borde därför tills vidare göras tillämplig endast för mandatperioden 1953—1956. Sedan därvid erfarenheter vunnits av metodens verkningar i praktiken, skulle bättre möjligheter föreligga att avgöra om den borde komma till användning även i fortsättningen. — Mot vad sålunda yttrades gjorde riksdagen icke någon erinran.

I nu förevarande ärende har utredningen ansett att mycket starka skäl talar för att samma valmetod tillämpas vid landstingsvalen och andrakammarvalen och att man därför borde taga ställning till frågan om metod för landstingsvalen i samband med den definitiva utformningen av reglerna för valen till andra kammaren. Det stora flertalet remissinstanser har antingen uttryckligen anslutit sig till utredningens uppfattning härutinnan eller också avstått från yttrande i denna del.

Jag har redan förut uttalat, att enligt min mening likformighet mellan ifrågavarande slag av proportionella val bör eftersträvas. Eftersom man i fråga om andrakammarvalen bestämde sig för en provotid innan definitivt beslut fattades, anser jag att detsamma bör ske även nu. Den jämkade uddatalsmetoden III, som tillämpades vid andrakammarvalen 1952, synes icke vara till sina verkningar eller sin konstruktion underlägsen de övriga metoder som prövats i detta ärende. Snarare synes den ha det försteget framför de andra att den dels — liksom Droops metod — bättre än de jämkade metoderna I och II ger garantier mot uppdelning av partier, verkställd av valtaktiska eller andra skäl, och dels är överlägsen Droops metod i kon-

strukturellt hänseende. Av nu anförda skäl vill jag föreslå, att genom en provisorisk lag, avseende mandatperioden 1955—1958, den jämkade uddatalsmetoden III (med 1,4 som första divisor) prövas för landstingsvalens del.

Jag har låtit verkställa en prövning av denna metod på 1946 och 1950 års valsiffror vid en valkretsindelning enligt utredningens utkast A och under tillämpning av den regel om antalet mandat i valkretsarna, som jag förut förordat. Resultatet har redovisats i en tabell, vilken såsom *bilaga D* fogas vid protokollet.

Liksom fallet var vid 1952 års reform torde införandet av en ny fördelningsregel, som syftar till att göra kartellväsendet överflödigt, bära kompletteras med ett förbud mot att å valsedel använda mer än en väljarbeteckning. Jag föreslår därför att vid val för den ifrågavarande perioden valsedlarna skall vara försedda med partibeteckning men att ingen annan väljarbeteckning skall vara tillåten.

I kommunala vallagen gäller en och samma valmetod för val av landstingsmän, kommunalfullmäktige, municipalfullmäktige, stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige. Utredningen har ansett skäl tala för att en omläggning av valsystelet för landstingsvalen får omfatta även fullmäktigvalen, ehuru för de senare valens del behovet av en proportionalitetsförbättring för att komma bort från kartellväsendet gör sig mindre gällande. I flera av remissyttrandena har direkt påyrkats att likformigheten för samtliga de kommunala valen skall behållas.

För att pröva verkningarna av den jämkade uddatalsmetoden III på fullmäktigval har en uträkning gjorts rörande resultatet vid 1950 års val i 46 städer och 208 landskommuner och köpingar för det fall att denna metod tillämpats. En kortfattad promemoria, innehållande sammanfattande anmärkningar rörande utfallet av prövningen, bifogas protokollet såsom *bilaga E*. Prövningen ger vid handen att avvikelserna från den fördelning, som faktiskt skett vid valen, i allmänhet varit obetydliga. I själva verket är också, såsom utredningen förutsett, vid fullmäktigvalen där fördelningen gäller förhållandevis många mandat utsikterna till ett proportionellt sett jämnt resultat gynnsammare än vid andra val och detta oavsett vilken av de diskuterade metoderna — även d'Hondts regel — som användes. Vid sådant förhållande och med hänsyn till önskvärldheten av likformighet föreslår jag att den provisoriska valmetoden skall omfatta även val till kommunalfullmäktige, municipalfullmäktige, stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige för mandatperioden 1955—1958 (beträffande stadsfullmäktige i Stockholm perioden den 15 oktober 1954—den 14 oktober 1958).

I enlighet med vad jag nu förordat har inom inrikesdepartementet upprättats förslag till dels *lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr*

349) om landsting och dels lag med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m.

Beträffande särskilda stadganden i dessa lagförslag får jag anföra följande.

Speciell motivering.

Förslaget till lag angående ändring i landstingslagen.

8 §.

I utredningens förslag till ändrad lydelse av denna paragraf har den förändring vidtagits, att orden »fullt tal» av 5 000 utbyttis mot »påbörjat tal». Härom hänvisas till den förut lämnade allmänna motiveringen.

Länsstyrelsen i Örebro län anför i sitt yttrande över utredningens förslag.

Jämlikt 8 och 11 §§ i lagen om landsting bestämmes antalet landstingsmän i de olika valkretsarna av landstingen med hänsyn till antalet invånare i valkretsarna. Någon bestämmelse finnes emellertid ej om vilken tidpunkt, som skall ligga till grund vid beräkandet av antalet invånare i valkretsarna. Enligt praxis brukar antalet bestämmas med hänsyn till invånareantalet i valkretsarna vid ingången av det kalenderår, varunder landstingen beslutar i frågan. Därest landstingens beslut angående valkretsindelning för nästkommande fyra-årsperiod jämlikt huvudregeln i 12 § i lagen om landsting ägt rum under år 1953, skulle antalet invånare i valkretsarna den 1 januari 1953 varit avgörande för antalet landstingsmän. Det synes emellertid tveksamt, huruvida invånareantalet sagda datum även skall vara avgörande i de fall landstingen med stöd av lagen den 22 maj 1953 om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdets indelning i valkretsar m. m. först under år 1954 fatta beslut angående valkretsindelningen. Länsstyrelsen anser det önskvärt, att lagens bestämmelser i frågan förtydligas i detta sammanhang.

Departementschefen. Enligt såväl den gällande som den föreslagna lydelsen av 8 § skall för varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman och därutöver »efter folkmängden» visst antal landstingsmän. Indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall för varje valkrets utses, fastställas av landstinget jämlikt stadgande i 11 §. Om de förhållanden, vilka legat till grund för landstingets beslut enligt 11 §, så ändras att jämkning däri påkallas till följd av stadgandena i 8—10 §§ eller eljest sådan jämkning finnes nödig, äger landstinget enligt 12 § verkställa jämkningen. Detta skall ske vid lagtida möte året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Konungen så förordnar, vid urtima möte sist före april månads utgång det år valet förrättas. — Med de nyss citerade orden »efter folkmängden» i 8 § avses folkmängden enligt de senast offentliggjorda officiella befolkningsstatistiska uppgifterna. Detta framgår klart av ett uttalande av konstitutionsutskottet (utlåtande nr 6/1938) vid tillkomsten av den ändring i 12 §, varigenom det blev möjligt att, efter Kungl. Maj:ts förordnande, fatta beslut om jämkning å urtima

möte sist före april månads utgång valåret. De avsedda officiella uppgifterna innefattas i den av statistiska centralbyrån årligen publicerade redogörelsen för folkmängden inom administrativa områden per den 31 december nästföregående år. Denna uppgift brukar avlämnas till Kungl. Maj:t i maj månad och blir först då offentlig. Vid de urtima landstingsmötena föreligger alltså ännu inga senare officiella uppgifter än de som avser den 31 december två år före valåret. Det var just med tanke härpå som man valde utgången av april månad valåret som den sista tillåtna tidpunkten för ifrågavarande urtima möten; därigenom vanns att de året före valet offentliggjorda befolkningssiffrorna kommer att läggas till grund för landstingets beslut vare sig detta fattas året innan eller samma år valet äger rum. — Av vad jag nu sagt torde framgå, att något förtydligande i det av länsstyrelsen i Örebro län angivna hänseendet icke är erforderligt.

9 §.

Rörande denna paragraf, som innehåller huvudstadgandena om valkretsindelning, har den huvudsakliga kommentaren lämnats tidigare.

Beträffande undantagsstadgandet från maximibestämmelsen i paragrafens första stycke anger utredningen som exempel på tänkbara fall för dess tillämpning följande.

Befolkningsutvecklingen kan lätt inom en ej avlägsen framtid medföra att folkmängden i en del valkretsar kommer att något överstiga 55 000. Under förutsättning att valkretsen i övrigt utgör en lämplig enhet, synes emellertid den inträffade folkökningen icke böra i och för sig framtvinga en uppdelning av kretsen. En fullt lämplig omreglering av valkretsindelningen kan för övrigt ibland stöta på svårigheter av hänsyn till den naturliga samhörigheten inom andra delar av landstingskommunen. I undantagsfall kan det även tänkas uppkomma ett behov av att nyskapa en valkrets med något högre invånarantal än det nyss nämnda. Så t. ex. kan vid inkorporering till stad av ett tidigare landsbygdsområde befinnas lämpligt att den återstående delen av den valkrets vari området förut ingått sammanföres med en angränsande valkrets, även om folkmängden i den nybildade kretsen skulle uppgå till ett något högre tal än 55 000.

Den höjning av maximigränsen utöver utredningens förslag, som skett i departementsförslaget, torde komma att minska behovet av att tillämpa undantagsregeln.

Det i andra stycket förekommande undantaget från regeln, att stad med mer än 20 000 invånare skall bilda egen valkrets, har närmare utvecklats i utredningens betänkande. Redogörelse härför har lämnats i det föregående.

Med avseende å det i andra stycket förekommande uttrycket »angränsande landsbygd» anför *länsstyrelsen i Malmöhus län*, att enligt dess uppfattning staden Ystad (med 13 175 invånare) bör utgöra en valkrets tillsammans med Venmenhögs, Ljunits och Herrestads domsaga med undantag för den i domsagan ingående Herrestads kommun, som av särskilt skäl bör föras till Färs domsaga. Eftersom Herrestads kommun helt omsluter

staden, skulle emellertid en sådan valkretsbildning komma i strid mot bestämmelsen om stads sammanläggning med angränsande landsbygd. Länsstyrelsen förordar därför uppmjukning av denna bestämmelse. — Med anledning av detta yttrande vill jag framhålla, att den ifrågavarande bestämmelsen har en principiell betydelse. Frågan huruvida stad och landsbygd över huvud taget borde få förenas i valkretshänseende har tidigare varit mycket diskuterad och den möjlighet som så småningom införts att anordna sådana blandade valkretsar har tillkommit efter ingående överväganden. Man har därvid icke ansett sig böra gå längre än att tillåta sammanläggning av en stad med angränsande landsbygd, och jag kan ej förorda att regeln nu ändras.

Beträffande regeln i tredje stycket, att indelningen såvitt angår landsbygden skall verkställas efter domsaga eller tingslag, där så lämpligen kan ske, yttrar *länsstyrelsen i Jönköpings län*, att i detta län indelningen gjorts efter härad och att valkretsarna väl motsvarar de lokala intressena och utgör naturliga enheter. Det bör därför enligt länsstyrelsens mening fortfarande finnas möjlighet att, där så anses lämpligt, lägga häradsindelningen till grund för valkretsindelning. — Till detta yttrande vill jag anmärka, att den nuvarande regeln om indelning efter härad kan komma i strid med principen att kommun icke får delas på flera valkretsar, eftersom den nya kommunindelningen ej anpassats efter häradsindelningen. Bl. a. av denna anledning bör regeln om delning efter härad nu utgå. Med hänsyn till att den föreslagna bestämmelsen om delning efter domsaga eller tingslag skall tillämpas endast »där så lämpligen kan ske», föreligger tydligen möjlighet att i särskilda fall följa häradsindelningen, förutsatt att härads- och kommungränser icke skär varandra.

Angående tillämpning i särskilda fall av undantagsstadgandet i fjärde stycket må här hänvisas till den förut lämnade allmänna motiveringen.

33 §.

Ändringen påkallas av att, enligt vad utredningen synes ha förutsatt, den nuvarande regeln om kvalificerad majoritet bör bibehållas här. Förslag om dess slopande har framlagts av kommunallagskommittén i dess betänkande med förslag till ny landstingslag och torde få prövas samtidigt som detta.

Ikraftträdandet.

Såsom tidigare nämnts avses att lagen skall sättas i kraft så tidigt, att den kan tillämpas vid urtima landstingsmöten sist före utgången av april månad 1954. 1954 års landstingsval — vid vilket den föreslagna nya valmetoden skall prövas — bör nämligen ske i valkretsar, som anordnats i enlighet med principerna i det nu förevarande lagförslaget. Jag kan alltså icke biträda ett yrkande av *Malmöhus läns landsting*, att valkretsindelning som fastställts år 1951 eller senare skall få tillämpas vid 1954 års val.

Den nya lagen bör träda i kraft omedelbart efter utfärdandet. Den innebär helt nya grunder för den indelning i valkretsar, som enligt 8 § skall ske för val av landstingsmän. Följaktligen måste indelning efter de nya grunderna — liksom även fastställande av antalet mandat i valkretsarna enligt den nya regeln — äga rum före höstens val, således vid urtima landstingsmöten. Dessa torde — liksom urtima möten för jämkning av valkretsindelning enligt 12 § — böra äga rum före utgången av april månad valåret. Uttrycklig bestämmelse härom har meddelats.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför, att Trelleborgs stad (med närmare 18 000 invånare) f. n. utgör egen valkrets och måhända snart uppnår det enligt förslaget avgörande befolkningstalet 20 000, samt att det borde övergångsvis stadgas att under liknande förhållanden en nu befintlig valkrets skall kunna få bestå. — Med anledning av detta yttrande vill jag hänvisa till vad jag i den allmänna motiveringen uttalat angående möjligheten att, då särskilda skäl föreligger, med stöd av undantagsregeln i 9 § sista stycket bevara en bestående valkrets, ehuru den till storleken ligger under den allmänna minimigränsen. — Med anledning av ett av *länsstyrelsen i Uppsala län och länets landsting* framställt yrkande, att Enköping (f. n. omkring 11 200 invånare) skall bevaras som egen valkrets vill jag anför att enligt min mening icke ens övergångsvis bör medgivas undantag från den undre minimigränsen vid 15 000 invånare. Denna gräns bör vara absolut, dock att talet 15 000 kan reduceras enligt 10 §.

Förslaget till lag med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m.

Som tidigare nämnts är avsikten att den föreslagna nya fördelningsmetoden och systemet med blott en väljarbeteckning (partibeteckning) skall prövas vid val av landstingsmän, kommunalfullmäktige, municipalfullmäktige, stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige för mandatperioden 1955—1958 (beträffande stadsfullmäktige i Stockholm perioden den 15 oktober 1954—den 14 oktober 1958). Fråga är alltså ej blott om 1954 års ordinarie val utan även om extra val (enligt t. ex. 13 och 14 §§ landstingslagen samt 14 och 18 §§ lagen om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning) samt olika slag av nyval och kompletteringsval, som avser samma mandatperiod. Vidare bör de nya reglerna tillämpas vid sådana särskilda röstsammanräkningar, som kan bli erforderliga på grund av stadgandena i kommunala vallagen och som avser perioden 1955—1958. Med val av landstingsmän avses givetvis även val av suppleanter för landstingsmän.

23 §.

Reglerna om valsedels beskaffenhet röner såtillvida inverkan av förslaget, att kartell och fraktionsbeteckningar icke skall vara tillåtna. Å valsedel skall emellertid utsättas partibeteckning.

Enligt stadgandet i 23 § kommunala vallagen utgör partibeteckning partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning. Denna beskrivning av partibeteckning har ansetts kunna överföras till förevarande lag. Den utgör icke hinder för att såsom beteckning å ett parti använda en sammanställning av flera beteckningar, men de olika leden måste vara jämställda — exempelvis förenade genom bindestreck — så att icke ett system av över- och underordnade väljarbeteckningar uppkommer.

Med anledning av ändringarna i fråga om beskaffenheten av valsedel bör det i 24 § kommunala vallagen omnämnda formuläret ersättas med ett nytt formulär.

25 §.

De nya reglerna om ogiltighet av valsedel är föranledda av att valsedel skall upptaga partibeteckning men att ingen annan väljarbeteckning skall vara tillåten.

46 §.

Ändringen beträffande röstsammanräkning och mandatfördelning har kommenterats i det föregående. Formellt har den skett i nära anslutning till 1952 års motsvarande ändring beträffande andrakammarvalen (81 § lagen om val till riksdagen).

47, 52 och 53 §§.

I dessa stadganden har redaktionella jämkningar vidtagits med hänsyn till att valsedlarna skall som enda väljarbeteckning upptaga partibeteckning.

Övergångsbestämmelserna.

Den nya lagen torde böra träda i kraft omedelbart efter utfärdandet.

Föredraganden hemställer härefter, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att antaga förut omnämnda inom inrikesdepartementet upprättade förslag till

d e l s lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting,

d e l s o c k lag med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ulla Chruzander.

Utredningens Förslag

till

**Lag angående ändrad lydelse av 8—10 §§ lagen den 20 juni 1924
(nr 349) om landsting.**

Härigenom förordnas, att 8—10 §§ lagen den 20 juni 1924 om landsting skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

8 §.

För val av landstingsmän indelas landstingsområdet i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

9 §.

Valkrets skall, efter vad nedan i denna paragraf närmare angives, omfatta en eller flera kommuner.

Varje valkrets skall hava sådan storlek, att för kretsen komma att utses minst fem landstingsmän. Ej må utan särskilda skäl kommuner gemensamt utgöra en valkrets, där flera än elva landstingsmän skola utses för kretsen.

Såvitt angår landsbygden verkställes valkretsindelningen, där så lämpligen kan ske, efter domsaga eller tingslag. Stad, vars folkmängd utgör minst 20 000, bildar egen valkrets, såvida ej särskilda skäl finnas att med staden sammanföra ytterligare kommuner till en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 20 000 förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets. Annan valkrets än den i vilken två eller flera städer ingå skall såvitt möjligt så utformas, att den kan avslutas med en sammanhängande gränslinje.

Där med iakttagande av bestämmelserna i andra och tredje styckena bildande av valkrets på sätt där stadgas medför synnerlig olägenhet, må område med mindre invånarantal än i samma stycken sägs utgöra valkrets. Sådan valkrets skall dock hava en folkmängd av minst 15 000.

10 §.

Därest det antal landstingsmän, som med tillämpning av de i 8 och 9 §§ meddelade föreskrifter bör utses inom ett landstingsområde, icke uppgår till tjugu, skall såsom grund för rättigheten att efter folkmängden välja landstingsmän bestämmas lägre tal än det uti 8 § angivna, på det att landstingsmännens antal för hela landstingsområdet må uppgå till minst tjugu; och skall, med tillämpning av häremot svarande reduktion av folkmängdssiffrorna, i övrigt gälla vad i 9 § är stadgat.

Denna lag träder i kraft den

**Jämförelse mellan riksresultaten för skilda mandatfördelningssystem
vid landstingsvalen 1942—1950.**

(Siffror inom parentes ange summan av avvikelserna från en fullt proportionell fördelning inom landstingsområdena.)

1. *Fullständig proportionalitet* (d'Hondts metod med varje landstingsområde som en valkrets).

Partier	1942	1946	1950
H	180	151	129
B	193	205	191
F	136	172	234
Sd	596	548	616
K	49	105	42
S:a	1154	1181	1212

2. *Faktiska valutslaget.*

H	184 (+ 4)	137 (— 14)	100 (— 29)
B	211 (+ 18)	242 (+ 37)	218 (+ 27)
F	130 (— 6)	185 (+ 13)	261 (+ 27)
Sd	611 (+ 15)	564 (+ 16)	617 (+ 1)
K	18 (— 31)	53 (— 52)	16 (— 26)
S:a	1154 (± 37)	1181 (± 66)	1212 (± 55)

3. *D'Hondts metod* (utan karteller).

H	144 (— 36)	106 (— 45)	78 (— 51)
B	193 (± 0)	220 (+ 15)	192 (+ 1)
F	101 (— 35)	147 (— 25)	217 (— 17)
Sd	695 (+ 99)	641 (+ 93)	707 (+ 91)
K	21 (— 28)	67 (— 38)	18 (— 24)
S:a	1154 (± 99)	1181 (± 108)	1212 (± 92)

4. *Uddatalsmetoden.*

H	195 (+ 15)	157 (+ 6)	145 (+ 16)
B	186 (— 7)	209 (+ 4)	190 (— 1)
F	148 (+ 12)	181 (+ 9)	233 (— 1)
Sd	585 (— 11)	533 (— 15)	612 (— 4)
K	40 (— 9)	101 (— 4)	32 (— 10)
S:a	1154 (± 27)	1181 (± 19)	1212 (± 16)

5. Uddatalsmetoden med spärr.

Partier	1942	1946	1950
H	181 (+ 1)	138 (— 13)	119 (— 10)
B	191 (— 2)	215 (+ 10)	194 (+ 3)
F	126 (— 10)	165 (— 7)	235 (+ 1)
Sd	628 (+ 32)	578 (+ 30)	639 (+ 23)
K	28 (— 21)	85 (— 20)	25 (— 17)
S:a	1154 (± 33)	1181 (± 40)	1212 (± 27)

6. Jämkad uddatalsmetod I (1.25).

H	186 (+ 6)	140 (— 11)	122 (— 7)
B	193 (± 0)	215 (+ 10)	194 (+ 3)
F	129 (— 7)	169 (— 3)	235 (+ 1)
Sd	615 (+ 19)	570 (+ 22)	635 (+ 19)
K	31 (— 18)	87 (— 18)	26 (— 16)
S:a	1154 (± 25)	1181 (± 32)	1212 (± 23)

7. Jämkad uddatalsmetod II (1.3).

H	183 (+ 3)	136 (— 15)	117 (— 12)
B	193 (± 0)	216 (+ 11)	196 (+ 5)
F	128 (— 8)	168 (— 4)	234 (± 0)
Sd	620 (+ 24)	575 (+ 27)	642 (+ 26)
K	30 (— 19)	86 (— 19)	23 (— 19)
S:a	1154 (± 27)	1181 (± 38)	1212 (± 31)

8. Jämkad uddatalsmetod III (1.4).

H	176 (— 4)	130 (— 21)	104 (— 25)
B	194 (+ 1)	220 (+ 15)	197 (+ 6)
F	123 (— 13)	162 (— 10)	233 (— 1)
Sd	634 (+ 38)	585 (+ 37)	656 (+ 40)
K	27 (— 22)	84 (— 21)	22 (— 20)
S:a	1154 (± 39)	1181 (± 52)	1212 (± 46)

9. Droops metod.

H	178 (— 2)	134 (— 17)	115 (— 14)
B	191 (— 2)	211 (+ 6)	191 (± 0)
F	122 (— 14)	165 (— 7)	227 (— 7)
Sd	634 (+ 38)	584 (+ 36)	654 (+ 38)
K	29 (— 20)	87 (— 18)	25 (— 17)
S:a	1154 (± 38)	1181 (± 42)	1212 (± 38)

10. Metod med ett tilläggsmandat per valkrets.

Partier	1942	1946	1950
H	177 (— 3)	147 (— 4)	128 (— 1)
B	188 (— 5)	202 (— 3)	190 (— 1)
F	135 (— 1)	168 (— 4)	232 (— 2)
Sd	608 (+ 12)	564 (+ 16)	622 (+ 6)
K	46 (— 3)	100 (— 5)	40 (— 2)
S:a	1154 (± 12)	1181 (± 16)	1212 (± 6)

Bilaga C.

Skilda alternativ till ändrad valkretsindelning. Jämförelse mellan riksresultaten för olika mandatfördelningsmetoder vid 1946 och 1950 års val. Antalet mandat beräknat enligt hittills gällande bestämmelser.

(Siffror inom parentes ange summan av avvikelserna från en fullt proportionell fördelning inom landstingsområdena.)

1. *Fullständig proportionalitet* (d'Hondts metod med varje landstingsområde som en valkrets).

Partier	157 kretsar 1946	159 kretsar 1950	139 kretsar 1950
H	144	126	126
B	201	185	183
F	166	229	227
Sd	533	603	596
K	103	41	41
S:a	1147	1184	1173

2. *D'Hondts metod med vid valen tillämpade karteller.*

H	134 (— 10)	105 (— 21)	106 (— 20)
B	230 (+ 29)	207 (+ 22)	199 (+ 16)
F	184 (+ 18)	248 (+ 19)	251 (+ 24)
Sd	540 (+ 7)	607 (+ 4)	599 (+ 3)
K	59 (— 44)	17 (— 24)	18 (— 23)
S:a	1147 (± 54)	1184 (± 45)	1173 (± 43)

3. *D'Hondts metod (utan karteller).*

H	116 (— 28)	90 (— 36)	92 (— 34)
B	210 (+ 9)	185 (± 0)	181 (— 2)
F	146 (— 20)	218 (— 11)	220 (— 7)
Sd	604 (+ 71)	672 (+ 69)	661 (+ 65)
K	71 (— 32)	19 (— 22)	19 (— 22)
S:a	1147 (± 80)	1184 (± 69)	1173 (± 65)

4. *Jämkad uddatalsmetod I (1.25).*

H	143 (— 1)	128 (+ 2)	124 (— 2)
B	206 (+ 5)	186 (+ 1)	186 (+ 3)
F	166 (± 0)	240 (+ 11)	242 (+ 15)
Sd	543 (+ 10)	605 (+ 2)	594 (— 2)
K	89 (— 14)	25 (— 16)	27 (— 14)
S:a	1147 (± 15)	1184 (± 16)	1173 (± 18)

Partier	157 kretsar 1946	159 kretsar 1950	139 kretsar 1950
5. Jämkad uddatalsmetod II (1.3).			
H	141 (— 3)	124 (— 2)	121 (— 5)
B	208 (+ 7)	188 (+ 3)	187 (+ 4)
F	164 (— 2)	239 (+ 10)	241 (+ 14)
Sd	546 (+ 13)	610 (+ 7)	600 (+ 4)
K	88 (— 15)	23 (— 18)	24 (— 17)
S:a	1147 (± 20)	1184 (± 20)	1173 (± 22)
6. Jämkad uddatalsmetod III (1.4).			
H	137 (— 7)	113 (— 13)	113 (— 13)
B	211 (+ 10)	189 (+ 4)	188 (+ 5)
F	162 (— 4)	238 (+ 9)	241 (+ 14)
Sd	552 (+ 19)	622 (+ 19)	607 (+ 11)
K	85 (— 18)	22 (— 19)	24 (— 17)
S:a	1147 (± 29)	1184 (± 32)	1173 (± 30)
7. Droops metod.			
H	138 (— 6)	115 (— 11)	114 (— 12)
B	203 (+ 2)	189 (+ 4)	187 (+ 4)
F	160 (— 6)	225 (— 4)	227 (± 0)
Sd	556 (+ 23)	629 (+ 26)	618 (+ 22)
K	90 (— 13)	26 (— 15)	27 (— 14)
S:a	1147 (± 25)	1184 (± 30)	1173 (± 26)

Fördelningen enligt 1946 och 1950 års valsiffror vid en valkretsindelning enligt utkast A (157 resp. 159 kretsar), en mandattilldelning till kretsarna av 1 + 1 för varje påbörjat 5 000-tal samt jämkad uddatalsmetod III (1,4).

1946 års val

Län	H	Bf	Fp	Sd	K	Summa
Stockholms	12(±0)	5(—1)	13(±0)	37(+2)	10(—1)	77(±2)
Uppsala	3(—1)	6(+1)	6(±0)	19(+1)	1(—1)	35(±2)
Södermanlands	5(+1)	7(±0)	9(±0)	28(±0)	1(—1)	50(±1)
Östergötlands	8(±0)	10(±0)	8(+1)	32(+1)	2(—2)	60(±2)
Jönköpings	7(±0)	13(±0)	15(+1)	24(+1)	1(—2)	60(±2)
Kronobergs	9(+2)	10(—1)	2(±0)	15(±0)	2(—1)	38(±2)
Kalmar läns norra	4(±0)	6(±0)	1(±0)	10(±0)	1(±0)	22(±0)
Kalmar läns södra	7(±0)	9(+1)	1(—1)	14(±0)	2(±0)	33(±1)
Gotlands	4(+1)	8(±0)	1(—1)	8(±0)	—(±0)	21(±1)
Blekinge	5(±0)	5(+1)	6(±0)	17(±0)	3(—1)	36(±1)
Kristianstads	8(±0)	12(—1)	12(+1)	27(±0)	2(±0)	61(±1)
Malmöhus	10(±0)	18(+3)	7(—2)	41(±0)	—(—1)	76(±3)
Hallands	7(+1)	13(—1)	2(±0)	16(+1)	1(—1)	39(±2)
Göteborgs och Bohus	7(±0)	7(±0)	10(±0)	20(±0)	3(±0)	47(±0)
Älvsborgs	15(±0)	16(±0)	10(—2)	35(+2)	6(±0)	82(±2)
Skaraborgs	12(+1)	15(+1)	12(+1)	19(—1)	2(—2)	60(±3)
Värmlands	6(—1)	9(±0)	10(±0)	33(+1)	10(±0)	68(±1)
Örebro	4(—1)	6(±0)	10(+1)	27(±0)	6(±0)	53(±1)
Västmanlands	2(—2)	7(+1)	6(±0)	24(+1)	5(±0)	44(±2)
Kopparbergs	3(—2)	9(±0)	11(+1)	34(+2)	6(—1)	63(±3)
Gävleborgs	—(—4)	10(+1)	7(±0)	31(+3)	10(±0)	58(±4)
Västernorrlands	4(—2)	11(±0)	8(±0)	36(+2)	10(±0)	69(±2)
Jämtlands	5(+1)	6(±0)	6(+1)	18(±0)	1(—2)	36(±2)
Västerbottens	8(+1)	8(±0)	16(+1)	24(±0)	1(—2)	57(±2)
Norrbottnens	6(±0)	4(—1)	4(±0)	27(+1)	15(±0)	56(±1)
Summa	161	230	193	616	101	1 301
Avvikelser från landstingsproportionaliteten	—5	+4	+2	+17	—18	±23

1950 års val.

Län	H	Bf	Fp	Sd	K	Summa
Stockholms.....	10(±0)	4(—1)	24(+2)	44(+2)	2(—3)	84(±4)
Uppsala.....	3(—1)	5(±0)	8(±0)	21(+1)	—(±0)	37(±1)
Södermanlands.....	4(±0)	6(±0)	11(±0)	30(±0)	—(±0)	51(±0)
Östergötlands.....	8(+1)	9(—1)	10(+1)	36(+1)	—(—2)	63(±3)
Jönköpings.....	9(+1)	11(—1)	16(+1)	28(±0)	—(—1)	64(±2)
Kronobergs.....	5(—1)	10(+1)	6(+1)	17(±0)	—(—1)	38(±2)
Kalmar läns norra.....	4(±0)	6(+1)	2(±0)	10(—1)	—(±0)	22(±1)
Kalmar läns södra.....	7(+1)	8(±0)	4(±0)	16(—1)	—(±0)	35(±1)
Gotlands.....	3(+1)	6(—1)	4(±0)	8(±0)	—(±0)	21(±1)
Blekinge.....	4(±0)	4(±0)	10(+2)	18(—1)	—(—1)	36(±2)
Kristianstads.....	7(—1)	12(±0)	13(±0)	29(+1)	—(±0)	61(±1)
Malmöhus.....	9(±0)	14(±0)	12(±0)	41(±0)	—(±0)	76(±0)
Hallands.....	5(±0)	12(±0)	6(±0)	17(±0)	—(±0)	40(±0)
Göteborgs och Bohus.....	5(—1)	6(±0)	16(+2)	21(—1)	1(±0)	49(±2)
Älvsborgs.....	14(±0)	14(—1)	17(±0)	39(+2)	1(—1)	85(±2)
Skaraborgs.....	8(—1)	13(±0)	16(+2)	24(±0)	—(—1)	61(±2)
Värmlands.....	6(±0)	9(+1)	12(—1)	40(+3)	1(—3)	68(±4)
Örebro.....	3(—1)	6(±0)	13(+1)	33(+1)	1(—1)	56(±2)
Västmanlands.....	1(—2)	7(+1)	9(+1)	29(+1)	1(—1)	47(±3)
Kopparbergs.....	1(—3)	9(±0)	15(+2)	39(+3)	—(—2)	64(±5)
Gävleborgs.....	—(—2)	10(+1)	10(+1)	34(+2)	4(—2)	58(±4)
Västernorrlands.....	3(—2)	10(±0)	12(+1)	41(+3)	3(—2)	69(±4)
Jämtlands.....	3(±0)	6(±0)	7(+1)	21(±0)	—(—1)	37(±1)
Västerbottens.....	6(±0)	8(±0)	17(+1)	28(±0)	—(—1)	59(±1)
Norrbottnens.....	5(—1)	4(—1)	7(+1)	31(+1)	12(±0)	59(±2)
Summa	133	209	277	695	26	1 340
Avvikelser från landstings- proportionaliteten.....	—12	—1	+19	+17	—23	±36

P. M.

angående verkningarna av jämkad uddatalsmetod III (med första divisorn 1,4) tillämpad på röstsiffrorna vid 1950 års stadsfullmäktig- och kommunalfullmäktigval.

1. Stadsfullmäktigvalet.

Undersökningen har utförts beträffande 46 utvalda städer, däribland de sex, som står utanför landsting. Av dessa 46 städer var vid 1950 års val 15 icke uppdelade i valkretsar, 22 var delade i två kretsar, 6 i tre kretsar, 2 (Kristianstad, Borås) i fyra kretsar samt slutligen Stockholms stad i sex valkretsar.

Sedan för dessa städer mandatfördelningen beräknats enligt jämkad uddatalsmetod III, har de uppkomna resultaten jämförts med det faktiska valutslaget 1950.

I 11 av städerna skulle den beräknade fördelningen komma att överensstämma med det faktiska valutslaget. I 22 städer skulle den beräknade fördelningen komma att avvika med en plats från den faktiska fördelningen och i 11 städer skulle avvikelser från det faktiska valutslaget uppgå till två mandat. I 2 städer skulle motsvarande avvikelser bli tre mandat.

Vid tillämpning av jämkad uddatalsmetod III skulle, jämfört med det faktiska valutslaget, högern erhålla 8 nya platser, bondeförbundet 5, folkpartiet 4, socialdemokraterna 8 och kommunisterna 25. Av de mandat, som partierna nu faktiskt innehar, skulle högern vid begagnande av divisorn 1,4 förlora 5, bondeförbundet 0, folkpartiet 25, socialdemokraterna 20 och kommunisterna 0 mandat. Sammanlagt för de 46 städerna skulle således vid 1950 års val en övergång till jämkad uddatalsmetod III ha medfört att högern, bondeförbundet och kommunisterna vunnit resp. 3, 5 och 25 mandat, medan folkpartiet och socialdemokraterna skulle förlorat resp. 21 och 12 platser.

2. Kommunalfullmäktigvalet.

Undersökningen har utförts beträffande 208 utvalda landskommuner (köpingar inbegripna). Av dessa kommuner var vid 1950 års val 202 ej uppdelade i valkretsar, 2 var delade i två kretsar och 4 i tre kretsar.

Jämförelsen har avsett å ena sidan den beräknade mandatfördelningen enligt jämkad uddatalsmetod III och å andra sidan det faktiska valutslaget 1950.

I 98 av kommunerna skulle mandatfördelningen bli densamma som vid det faktiska valutslaget. Av de 110 kommuner, där jämkad uddatalsmetod III skulle leda till en annan fördelning än den faktiskt erhållna, skulle förändringen gälla ett mandat i 95 och två mandat i 15 kommuner.

Av de sammanlagt 125 platser, som således vid tillämpning av den jämkade metoden III skulle tillfalla annat parti än enligt det faktiska valutslaget, skulle högern erhålla 34, bondeförbundet 8, folkpartiet 29, socialdemokraterna 16 och kommunisterna 38. Högern skulle samtidigt

få släppa till 3, bondeförbundet 63, folkpartiet 24, socialdemokraterna 33 och kommunisterna 2 av de mandat, de nu faktiskt inneha. På två undantag när skulle ett parti i en kommun aldrig vinna eller förlora mer än *ett* mandat på grund av en övergång till uddatalsmetoden. Undantagen gäller Umeå landskommun (3 valkretsar), där högern skulle få ytterligare två mandat, och Gällivare kommun (3 valkretsar), där socialdemokraterna skulle få två mandat mindre än vad som faktiskt erhöles.